

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

AİLE VE TÜKETİCİ HİZMETLERİ

**UYUM PROBLEMLERİ
761CBG053**

Ankara, 2012

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - PARA İLE SATILMAZ.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. ÇOCUKLARDA UYUM ve UYUMSUZLUK	3
1.1. Davranış ve Uyum Problemleri ile İlgili Temel Kavramlar.....	4
1.1.1. Uyum-Uyumsuzluk.....	5
1.1.2. Sosyal Açıdan Uyum	5
1.1.3. Biyolojik Açıdan Uyum.....	5
1.1.4. Uyumsuz Çocuk	5
1.2. Uyumsuzluk Nedenleri	6
1.2.1. Kalıtım.....	6
1.2.2. Bedensel Nedenler	6
1.2.3. Temel İhtiyaçların Doyurulmaması	7
1.2.4. Çevre ve Sosyo-Ekonomik Nedenler.....	8
1.2.5. Yanlış Eğitim.....	8
1.3. Uyumsuz Çocukların Özellikleri	9
1.4. Uyumsuz Çocuklara Yaklaşım.....	10
UYGULAMA FAALİYETİ	13
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	15
ÖĞRENME FAALİYETİ-2	16
2. DAVRANIŞ VE UYUM PROBLEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI	16
2.1. Duyusal Gelişim İle İlgili Problemler	17
2.1.1. Kaygı	17
2.1.2. Öfke	20
2.1.3. Saldırganlık.....	21
2.1.4. Kıskançlık.....	24
2.1.5. Korku	25
2.1.6. İnatçılık.....	27
2.2. Alışkanlık ve Eğitim ile İlgili Problemler	28
2.2.1. Tikler (Seyirce).....	29
2.2.2. Tırnak Yeme	31
2.2.3. Altını İslatma	33
2.2.4. Parmak Emme.....	37
2.2.5. Yalancılık.....	39
2.3. Sosyal Uyum İle İlgili Problemler	44
2.3.1. Sosyal Duyusal İletişimde Uyum Güçlüğü.....	44
2.3.2. Dikkat Dağınıklığı	45
2.3.3. Okul Başarısındaki Problemler.....	48
2.3.4. Arkadaş İlişkilerinde Problemler	50
2.3.5. Suça Yönelme ve Aşırı Risk Alma	51
2.3.6. İçer Dönüklük	55
2.3.7. Sosyal İlişkilerde Zayıflık veya Aşırılık.....	56
2.3.8. Cinsel Problemler ve Diğerleri	58
UYGULAMA FAALİYETİ	64
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	67
MODÜL DEĞERLENDİRME	68

CEVAP ANAHTARLARI.....	70
KAYNAKÇA.....	73

AÇIKLAMALAR

ALAN	Aile ve Tüketici Hizmetleri
DAL/MESLEK	Sosyal Destek Hizmetleri
MODÜLÜN ADI	Uyum Problemleri
MODÜLÜN TANIMI	Çocuklarda uyum ve uyumsuzluk, davranış ve uyum problemlerinin sınıflandırılması konularının incelenerek öğrenilmesini sağlayan öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/32
ÖNKOŞUL	
YETERLİK	Çocuklarda görülen uyum problemlerine uzmanla birlikte çözüm yolları aramak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Çocuklarda görülen uyum problemlerine yaş ve gelişim özelliklerini dikkate alarak uzmanla birlikte çözüm yolları arayabileceksiniz. Amaçlar <ol style="list-style-type: none">1. Çocuklarda görülen uyum problemlerini yaş ve gelişim özelliklerine göre gözlemleyebileceksiniz.2. Çocuklarda yaş ve gelişim özelliklerine göre görülen, uyum problemlerini uzmana iletebilecek/danışabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam : Sınıf ortamı Donanım : Tepegöz, konuyla ilgili afiş, internet, yazılı ve görsel yayınlar, broşür vb.
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Öğretmen modül sonunda ölçme aracı (çoktan seçmeli test, doğru-yanlış testi, boşluk doldurma, eşleştirme vb.) kullanarak modül uygulamaları ile kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek sizi değerlendirecektir.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Eğitimin amacı mutlu vatandaşlar yetiştirmektir. Mutluluğun temel şartı ise; insanın sağlıklı olmasıdır. Birey için sağlık, sadece fiziksel bir anlam taşımaz. Sağlık kişinin fiziksel, sosyal, ruhsal açıdan iyi olma halidir. Bu nedendir ki çocuğun sağlıklı gelişim gösterebilmesinin ön koşulu çevre ve kendisi ile uyum içinde olmasını gerektirir.

Sağlıklı bir toplumun ön şartı sağlıklı çocuklar yetiştirmektir. Geleceğimizin teminatı olan çocukların sağlıklı yetişmesi, çocukları yetiştiren eğitimcilerin eğitim düzeyi ve çocuğa toplumda verilen önem ile doğrudan ilişkilidir. Çocukların gelişim sürecinde problemler ile karşılaşması doğal bir sonuçtur. Çocuğun kendisi ve çevresi ile uyum içinde olabilmesi, sağlıklı bir kişilik oluşturabilmesi, yaşadığı topluma yararlı bir birey olabilmesi ancak çocuk ile ilgilenen yetişkinlerin çocukların sorunlarını doğru tespit edebilmesi ve doğru tutumlar sergilemesi ile mümkündür. Ancak hızla gelişen bilgi ve teknoloji çağının doğal bir sonucu olan hızlı kentleşme bireylerin ve çocukların kendileri ve çevreyle uyumunu güçleştirmekte zorlaştırmaktadır. Bu nedenle insanlar bu konuda daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadırlar.

Birey ne kadar iyi bir çocukluk geçirmiş ise sorunlarını çözme becerisi de o kadar gelişmişlik gösterir. Bunun sebebi çocuğun kişilik temellerinin ilk altı yaşta şekillenmesidir. Bu nedenle toplumun ruh sağlığında çocuğun yetişmesinden sorumlu yetişkinlerin eğitilmiş ve bilgili olmaları çok önemlidir.

Konfüçyüs'ün de belirttiği gibi “Başağın iyi yetişmesine engel, zararlı otlar değil; çiftçinin ihmaldir.”

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Çocuklarda görülen uyum problemlerini yaş ve gelişim özelliklerine göre gözlemleyebileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Uyumsuzluk nedenlerini araştırınız.
- Uyumsuz çocukların özelliklerini araştırınız.
- Çevrenizde bulunan uyumsuz çocuklara toplumun yaklaşımlarını gözlemleyiniz.
- Araştırma ve gözlemlerinizin sonuçlarını sınıfta arkadaşlarınız ile paylaşınız.

1. ÇOCUKLARDA UYUM VE UYUMSUZLUK

Çocuklar gelişim dönemleri sürecinde yeni yetenekler ve beceriler kazanma çabası ile birlikte topluma uyum sağlamaya çalışırlar. Gelişim dönemlerinde çocukların birçok sorun ile karşılaşması doğaldır. Kişilik; bu sorunların uygun çözümler geliştirilerek aşılması ve uyum çabaları sonucu şekillenmektedir.

Resim 1.1: Çocukların gelişim dönemlerinde karşılaşması muhtemel olaylar

1.1. Davranış ve Uyum Problemleri ile İlgili Temel Kavramlar

Çocukların yaşlarına özgü karşılaştıkları sorunlar ancak yetişkinlerin doğru tutum ve destekleri ile büyümeden ve kalıcı kişilik problemlerine dönüşmeden çözümlenebilmektedir. Üç yaşında çocukların ben merkezli ve inatçı davranışlarda bulunması gelişim dönemlerinin bir özelliği iken, doğru tutum ve yaklaşımlar ile çocuğa destek olunmaması inatçılığın bir kişilik özelliğine dönüşmesine neden olmaktadır.

Çocukların gelişim dönemlerinde karşılaştıkları güçlükler çoğu zaman probleme dönüşmeden, kâbuslar görme, iştahsızlık, öfke vb. şekillerde de kendini göstermekte ve geçici olabilmektedir.

Resim 1.2: Çocukların olağan sorunlarının desteklenmediği dönemlerde büyümesi ve derinleşmesi

Çocukların gelişim dönemlerindeki sorunların çözümünde engellerle karşılaşılması durumunda, olağan olarak nitelendirilen sorunların çözümü sonraki gelişim dönemlerine ve ileriki yaşlarına ertelenir. Bu durumlarda ortaya çıkan sorunlara uyum ve davranış bozuklukları denir.

Yetişkinler, çocuğa karşı uygun eğitim olanakları sunmalı, iyi bir model oluşturmalı, doğru tutumlar sergilemelidir. Böylece çocuğun uyum çabalarına, kendini ve çevresini tanımasına destek olunmalıdır.

Çevremizde uyumsuz davranışlar gösteren bireyler genellikle huysuz, sinirli, geçimsiz olarak adlandırılırlar. Oysa çocuklarda durum farklılık gösterir, olumsuz her davranış uyumsuzluk göstergesi değildir. Hızlı büyüme ve gelişme içinde olan çocukta, her yeni gelişmeyle birlikte değişik şartlar ve güçlükler yeni bir uyum çabası gerektirir. Bu dönemde de geçici uyum bozuklukları görülebilir.

Çocuklarda görülen uyum problemleri, gerekli destek sağlanmazsa, çocuğun ruhsal uyumunu kalıcı ya da geçici olarak bozmakta ve daha ağır vakalara dönüşmesine neden olmaktadır.

1.1.1. Uyum-Uyumsuzluk

Uyum, kişinin çevreye ve çevredeki değişikliklere uygun davranış şekilleri bulma ve uydurma sürecidir. Değişen topluma ayak uyduranlar “uyumlu” uyduramayanlar ise “uyumsuz” olarak değerlendirilmektedir.

İnsan değişen ve gelişen bir varlıktır. Bireyin kendisi ve çevresi ile uyumunu devam ettirebilmesi için kendisinde ve çevresinde değişiklikler yapması gerekmektedir. Ayrıca teknolojik gelişmelerin çok hızlı olması ve toplumsal yapıyı etkilemesi insanda yeni ihtiyaçlar ortaya çıkarmaktadır. Bireylerin gelişen ve değişen toplum yapısına, teknoloji çağına ayak uydurması birtakım zorlukları beraberinde getirmekte ve uyum güçlükleri yaşamasına neden olmaktadır.

Bireyin çevreden gelen uyaranlara karşı uygun tepkilerde bulunması, yeni durumlara uyması, çevredekilerin isteklerine uygun tutum ve davranışlar gösterebilmesi ile mümkün olabilmektedir. Uyumlu kişinin özellikleri şunlardır;

- Gerçeklik algısıyla davranır.
- Stresle etkili olarak başa çıkabilir.
- Geçmişi yok saymaz, geleceği önemser; ama bugünü yaşar.
- Anlamlı uğraşları vardır.
- Sosyal ilişkileri doyurucudur, bazen yalnızlığı ister.
- Olumlu benlik yapısına sahiptir.

1.1.2. Sosyal Açıdan Uyum

Bireyin çevredeki değişiklikleri anlaması ve bunlara uygun davranışlar geliştirmesi, çevresindeki iletişimde bulunduğu insanların isteklerine uygun davranması, toplumun sosyal değer yargılarına ve yeniliklere uygun davranışlarda bulunmasıdır.

1.1.3. Biyolojik Açıdan Uyum

Bireyin kendi bedeninde meydana gelen biyolojik değişiklikleri anlaması ve buna uygun tutum geliştirmesi, davranış şekli kazanmasıdır.

1.1.4. Uyumsuz Çocuk

Kendi benliği ile ve çevresi ile dengeli ve etkili ilişki kurma, geliştirme ve sürdürmede güçlük çeken ve bu yüzden gelişimleri yeterli olmayan çevresindekilerin normal ilişkileri ile düzeltilemeyen davranış kalıplarına sahip olan çocuklara uyumsuz çocuklar denir. Söz konusu davranışların düzeltilmesi uzman yardımı gerektirir.

1.2. Uyumsuzluk Nedenleri

Uyum ve davranış bozukluklarını oluşturan pek çok neden vardır. Bunlar arasında ağırlığın çocuğun ailesi ve çevresi ile ilgili nedenlerde olduğu görülmektedir.

Uyumsuzluk nedenlerini kalıtım, bedensel nedenler, temel ihtiyaçların doyurulmaması, çevre ve sosyo-ekonomik nedenler, yanlış eğitim olarak gruplandırabiliriz.

1.2.1. Kalıtım

Eğitimde uyumsuzluk olarak tanımlanan davranış bozukluklarının, önceki yıllarda kalıtımın etkisi ile oluştuğu düşünülmekte idi. Günümüzde ise yapılan araştırmaların çoğu uyumsuzlukların sadece kalıtımla geçmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çevrenin etkisi de en az kalıtım kadar etkilidir. Uyumsuzlukların, sadece kalıtımla açıklanması, öncelikle bu konuda alınacak önlemlerin belirlenmesinde kişiyi yanılgıya götürür.

Bazı iç salgı bezleri bozukluklarının kalıtsal kökenli olduğu ve uyumsuzluğa neden olduğu söylenmektedir. Ancak bu salgılardan hangilerinin kalıtsal kökenli olduğu hakkında açık ve kesin bilgiler yoktur.

Uyumsuzlukların ortaya çıkmasında kalıtımın etkili olduğu, ancak bu etkinin uygun eğitim ortamları hazırlanarak büyük oranda azaltılabileceği sonucu yaygın bir görüştür. Örneğin ruhsal bozuklukları (kalıtsal) olan anne-babaların yarattığı zararlı aile ortamında büyüyen bir çocukta uyumsuzluk görülmesi olağan bir durumdur. Çocuğun doğumundan sonraki yaşamını sürdürdüğü çevre şartlarının kontrol edilmesi durumunda kalıtımın etkilerini en aza indirmek ise mümkündür.

1.2.2. Bedensel Nedenler

Bedensel nedenler, uyumsuz davranışlar sergilenmesinde etkilidir. Beden özürleri, hastalıklar, iç salgı bezlerindeki bozukluklar, kazalar ve şoklar, bedensel uyumsuzluk nedenleridir.

Çocuklarda görülen görme engelleri, işitme engelleri, şaşılık, kamburluk, çolaklık, çarpık vücutlu olma gibi bedensel engeller çocukların uyumsuzluğunda neden olabilir. Bu durumda ailenin ve çevrenin çocuğa takındığı tavır önemlidir. Her bedensel özürlü olan çocuğun uyumsuzluk göstereceği kanısı yanlış bir kanıdır. Bedensel engeli olan çocuğa olumsuz davranış ve tutumlar sergilenmesi ya da olumlu davranışlarda bulunulması çocuğun davranışlarında ve uyumunda etkili olacaktır. Çocuk çevresinden olumlu tepkiler alırsa, uyumlu bir insan olarak gelişimini sürdürebilir.

Bedensel engelli çocuk bir yandan kendi içinde bedeninin diğer çocuklardan farklı olmasından kaynaklanan üzüntü ve uyumsuzluğu yaşarken diğer yandan da çevrenin bedensel özürlüye karşı olumsuz bakış açısı nedeniyle uyumsuzluk yaşar. Çevredekilerce olumsuz karşılanmak uyumsuzluklarının asıl nedenidir. Ailenin tavır ve tutumları, çocukların kendilerini olduğu gibi kabul edip uyum sağlamasında çok önemlidir.

Bütün hastalıklar çocuklarda birtakım uyumsuzluklara neden olabilir. Aşırı ilgi ya da ihmal hastalık sonrasında uyumsuz davranışların görülmesine yol açabilmektedir. Özellikle verem, sara, kellik gibi hastalıklar geçiren çocuklarda ve gençlerde ciddi uyum problemlerine rastlanmaktadır. Ayrıca bağırsak kurtları çocuklarda sinirlilik durumu yaratır. Bu durumun tedavi edilmemesi ve bilinmemesi çocukta devamlı sayılan sinirlilik ve huzursuzluk davranışlarının sebebi olabilir.

İç salgı bezlerinin insanın ruhsal ve duygusal yaşamı üzerindeki etkileri fazladır. Bunlardan bazılarının bireyin uyumuna etkilerini özetleyecek olursak;

- **Troit bezinin** fazla çalışması bireyde fazla sıkıntı hali, çabuk sinirlenme, hırs gibi sinir ve ruh sağlığı bozukluklarına neden olur.
- **Hipofiz bezi**, diğer iç salgı bezleri ve beyinde etkili olur. Ergenlikten önce ya da sonra hipofizin ön lobunun değişikliğe uğraması sonucu oluşan hastalıklarda (jigantizm, akromegali) ciddi ruhsal değişiklikler görülür.
- **Sürrenal bezinin** salgıladığı hormonun eksik olması sonucunda addison denilen hastalık ortaya çıkar ve melankoliye benzer belirtiler görülür. Bu hastalıkta aynı zamanda havale geçirme ve huzursuzluklar da görülmektedir.
- **Adrenalin bezinin** çok çalışması kişinin huzursuz, hareketli ve aşırı cinsel arzular duymasına neden olur. Bu bezin salgıladığı adrenalinin azlığı durumunda ise, kişide durgunluk, miskinlik meydana gelmektedir.

Çocukların ve gençlerin ruhsal, bedensel, duygusal, seksüel yaşamlarında ve davranışlarında hayatlarının düzenleyicisi olan iç salgı bezlerinin çeşitli yönde etkileri olmaktadır. Bu durumda çocukları ve gençleri uyumsuz olarak değerlendirmek yerine, klinik incelemelere tabi tutulmalarını sağlamak daha doğru bir karar olacaktır.

Çocuklar geçirdikleri kaza ve şokların etkisi geçinceye kadar uyumsuzluk gösterebilirler. Geçirilen kazanın veya şokun derecesi ile orantılı olarak korkma, dalgınlık, bağırma, ağlama nöbetleri şeklinde ruhsal problemler ortaya çıkabilir. Kaza ve şok geçiren çocuğun olayın etkisinden kurtuluncaya kadar uzman yardımı alması gerekir. Aksi takdirde uyumsuz davranış devam edecektir.

1.2.3. Temel İhtiyaçların Doyurulmaması

Her bireyin normal olarak yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bazı ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçların en azından asgari düzeyde doyurulması şarttır. Biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçların yeterli derecede doyurulmaması kişilerde uyumsuzluğa sebep olur.

- **Fiziksel temel ihtiyaçlar;** bireyin büyüyüp gelişebilmesi için zamanında ve yeterli karşılanması zorunlu ihtiyaçlardır. Solunum, yemek yeme, boşaltım, barınma, sıcak ve soğuktan korunma vb. Bu ihtiyaçların zamanında ve yeterli karşılanmaması çocukta güven duygusunu zedeler. Beslenme saati gecikmiş, uykusunu alamamış çocuk huzursuz, öfkeli ve saldırgan olur.
- **Psiko-sosyal ihtiyaçlar;** bireyin ruh sağlığının yerinde olması, diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilmesi için psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Sevme-sevilme, başarılı olma, kabul görme, bir gruba dâhil olma gibi ihtiyaçlar psiko-sosyal ihtiyaçlardandır ve bireyin kendisini iyi hissetmesi için önemlidir. Gerek fiziksel ihtiyaçlar, gerekse psiko-sosyal ihtiyaçlar zamanında ve yeterli karşılanmadığında bireyde olumsuz davranışlar görülebilir.

1.2.4. Çevre ve Sosyo-Ekonomik Nedenler

Çocuğun uyumsuz olmasında rol oynayan çevre faktörleri; aile çevresi; yakın çevre ve okuldur. Sosyal bir varlık olan birey doğduğu günden itibaren öncelikle ailesinden, yakın çevresinden daha sonra da komşuları arkadaşları ve okul ortamında bulunan değişik gruplardan etkilenerek büyür. Aile en etkili çevredir. Çocuk çoğu şeyi ailede öğrenir. Bu sebeple aile içindeki ilişkilerin bozuk olması, ailenin ekonomisinin çocuğun temel ihtiyaçlarını bile zor karşılayacak durumda olması çocukta güvensizliğe ve uyum problemlerine yol açabilir. Ayrıca çocuklar ve gençler geçirdikleri kazaların ve şokların etkisiyle de uyumsuzluk gösterebilirler. Örneğin, boğulma ya da trafik tehlikesi geçiren, korkutulan, kaybolan çocuklar ve gençler bunların etkileri kayboluncaya kadar birtakım ruhsal problemler yaşamaktadırlar. Geçirilen kazanın veya şokun etkisi derecesi ile orantılı olarak, korkma, ürkme, dalgınlık, ani korku, bağırma, ağlama nöbetleri şeklinde ruhsal problemler ortaya çıkabilir. Bu tip kaza veya şok geçiren çocukların bu olayın etkisinden kurtulması için uzman yardımına başvurulması gerekir.

Çocukların ve gençlerin uyumsuz olmalarında içinde buldukları büyüyüp geliştikleri çevrenin etkileri önemlidir. Çocuk, çevresindeki (aile, akraba, komşu, okul vb.) bazı kimseleri sever sevdiklerine özellikle yönelir, onlardan etkilenir. Çocuğun yakın çevresinde bulunan akraba ve arkadaşlar uyumlu veya uyumsuz davranışlar sergilemesine kaynaklık edebilecek ikinci bir güçtür.

Çocuğun içinde bulunduğu aile ve çevrenin ekonomik ve sosyal durumu çocuğu etkiler. Okul çocuk için bir başka önemli çevredir. Bireysel farklar, gerekli rehberlik, öğretmenin tutumu çocuğun tutum ve davranışlarında önemli faktörlerdir ve dikkat edilmesi gereken hususlardır. Çünkü aile, yakın çevre, arkadaşlar, okul ve sosyo-ekonomik etmenlerin olumsuzlukları çocuklarda uyumsuzluklara neden olabilecek diğer etkenlerdir.

1.2.5. Yanlış Eğitim

Çocuk yetiştirmede anne ve babaların yanlış ya da hatalı tutumları çocukların uyumsuz davranışlarının en sık rastlanan nedenlerindedir. Otoriter olma ya da aşırı hoşgörülük, ilgisizlik, fiziksel cezalandırma, dayak, aşırı sevgi, aşırı koruma, ihmal etme, tutarsız eğitim, baskı ve zorlama gibi yanlış ana-baba tutumları uyumsuzluğa neden olduğu

gibi gelişim özelliği olarak görülebilen duygu ve davranışların gelişim özelliği olmaktan çıkıp pekişmesine ve süreklilik kazanmasına da neden olabilir. Örneğin inatçılık, cimrilik benmerkezcilik belirli dönemlerde gelişim özelliği iken yanlış tutumlar sonucu kişilik özelliklerine dönüşebilir.

Eğitim insanlarda doğru, olumlu ve uyumlu davranışın gelişmesini amaçlar. Planlı, programlı ve titizlikle verilmeyen eğitim tam tersi sonuçlar doğurabilir. Yanlış eğitim çocuklarda uyumsuz davranışların gelişmesinde önemli bir etmendir. Çocuklara uygun eğitim olanakları sunulurken önce kendisi, sonra çevresi tanıtılmalıdır. Böylece çocuğun kendi yetenek ve imkânlarını bilmesi, çevresini ve toplumu tanıması ve dengeyi kurması sağlanmış olur. Kararlı, düzenli, doğru ve istikrarlı bir eğitim uyumsuzluklara neden olamayacağı gibi mevcut uyumsuzlukları da sona erdirir.

Resim 1.3: Uyumsuzluk nedenlerinden ana-babanın yanlış tutumları

Uyumsuz davranışların nedenlerini bulmak ve irdelemek öğretmene, nedenlere uygun çözüm yolları geliştirmesi açısından yardımcı olacaktır. Uyumsuz davranışlar sergileyen çocuğun öncelikle öğretmen tarafından tanınması ve olumsuz davranışlarının nedeninin tespit edilmesi gerekir. Daha sonraki aşamada ise yapılması gereken uyumsuz davranışın kaynağına inip uygun çözüm yolu geliştirmek, doğru eğitimi vermek ve yeni ve istendik davranışı çocuğa kazandırmaktır.

1.3. Uyumsuz Çocukların Özellikleri

Çevreye uymada başarısız çocuklardır. Uyumsuz çocuklar için, anti sosyal, anormal, davranış bozukluğu olan çocuklar gibi çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Bu kavramlar uyumsuzluğu anlatan genel kavramlardır. Problemlili çocuklar bazen de uyumsuz davranışlarını temsil eden kavgacı, asabi, yaramaz, dengesiz gibi belirgin kavramlarla etiketlenir.

Uyumsuz çocuklar günlük yaşamlarında sistemli olarak gözlemlendiğinde bazı davranışları sık sık tekrarlarlar. Elbette bu davranışları normal insanlarda da gözlemlemek mümkündür. Sorun bu davranışların ciddi anlamda süreklilik göstermesidir. Bu davranışların bir çocukta sürekli olarak görülmesi, uyumsuzluğundan şüphe edilmesi için önemli ipuçları verir. Uyumsuz çocuklarda aşırı kıskançlık, aşırı hırslılık, dikkatsizlik, öfkellik, utangaçlık gibi davranışların bazıları ya da çoğu sürekli. Bu davranışlar ve belirtiler şöyle sıralanabilir:

- Sinirli hareket ederler, huzursuz ve rahatsızdırlar.
- Adale seğirmeleri olur,
- Sınırlı okul çalışmalarına karşı ilgisizdirler.
- Okula devamsızlık etme eğilimleri vardır, okuldan hoşlanmazlar.
- Hayvanlara ve çevreye zarar verirler.
- Yerine getirilmesi mümkün olmayan isteklerde bulunurlar.
- Kıskançlıklarını gizleyemezler, aşırı derecede yarışma isteği duyarlar. (Ancak başaramayacakları yarışmalardan kolayca çekilirler.)
- Kaşınmaları çok serttir, kanatıncaya kadar kaşırlar, tırnaklarını yer ve ısırırlar.
- Çok dikkatsizdirler, eleştiriye gelemeler.
- Konuşma güçlüğü çekerler,
- Başkalarını aldatmaktan zevk duyarlar.
- Oyunbozanlığı severler.
- Oyun sırasında veya bir faaliyet esnasında kaza yapma eğilimi gösterirler.
- Belli konularda çöküntü duyar, kolayca hüsrana uğrarlar.
- Sürekli gergindirler, titremeleri olur.
- Bazen az, bazen çok fazla hareketlidirler.
- Kolayca gücenir, darılır, daima kendilerini savunurlar.
- Grup etkinliklerini bozma eğilimi gösterirler, tahripçilik yaparlar.
- Çalar, yalan söyler ve otoriteye karşı direnirler.
- Kendilerini överler, akranlarını sevmezler, onlar hakkında kötü şeyler düşünürler.
- Kendilerine iyi davranılmadığından şikâyetçi olurlar.
- Öfke nöbetleri geçirirler.
- Sık sık iç çekerler, saçlarıyla oynarlar, çok neşesiz ve yalnız olurlar.
- Utangaç, korkak, ürkek, şüpheli ve çok sakindirler. (Bazen çocuğun bu sakinliği ailesi ve öğretmeni tarafından takdir edilir ve problemleri araştırılma yoluna gidilmez.)
- Kendine güvenemez, fikirlerini değersiz bulur, aşağılık duygusuna kapılır.

Tüm bu özelliklerin hepsi birden aynı çocukta görülmez. Bunlardan birkaçı uyumsuzluğun derecesine göre bir çocukta görülür.

1.4. Uyumsuz Çocuklara Yaklaşım

Uyum ve davranış sorunu olan çocuk tespit edildikten sonra, hiç zaman geçirilmeden eğitim çalışmaları başlatılmalıdır. Bu çocukların eğitiminde rehberlik ve psikolojik danışma servisi, sınıf ve ders öğretmenleri ile ailenin işbirliği sağlanmalıdır.

- **Uyumsuz çocuklarda eğitimciye düşen görev ve sorumluluklar;**
 - Uyumsuz çocukların temel, özel istek ve ihtiyaçları dikkate alınarak uygun eğitim programı hazırlanmalı, programlar esnek olmalıdır.
 - Çocuğu merkez alan bir eğitim programı kullanılmalıdır.
 - Uyumsuzluğun türü ve sebebi erken tespit edilmelidir. Uyumsuz çocukların eğitiminde varılmak istenen amaçlar ve değiştirilmesi gereken davranışlar doğru tespit edilmelidir.

- Önce engelleri ortadan kaldırmak sonra amaçlarını başarmak gerekir.
- Uyumsuz çocukların eğitiminde bireysel eğitimin önemi bilinmelidir.
- İstenilen amaçlara varabilmek için kazanılması gereken bilgi ve becerilerin neler olduğu tespit edilmelidir.
- Amaçlarımıza ulaşmamızı sağlayacak çocuğa gereken davranışları kazandırmaya yönelik etkinlikler doğru tespit edilmelidir.
- Tespit edilen bu etkinlikler çocukların gelişimsel seviyelerine uygun olmalıdır.
- Çocuğun yaşadığı toplum ve çevre, uyumsuzluğunun nedenleri, bireysel farklılıkları dikkate alınmalıdır.
- Öğretilenler bir şekilde çocuğun özellikleri dikkate alınarak istek ve ihtiyaçlarına uydurulmalıdır.
- Akranlarıyla normal ilişkiler kurması sağlanmalı ve bu çocuklar sınıfta sorun olmaktan çıkarılmalıdır.
- Çeşitli konulara duyarlılık ve işbirliği içinde çalışmalar özendirilmelidir.
- Çocuğa yapabileceği sorumluluklar verilmeli, başkalarına yardım etme alışkanlığı kazandırılmalı, bunun için fırsatlar sunulmalıdır.
- Konuşma, okuma, yazma becerilerini geliştirmesine yardım edilmeli; pratik yapabilme imkânı sunulmalıdır.
- Çocuk için anlamlı olacak ders ve etkinlikler çeşitli konular çocuğun yararına sunulmalıdır.
- Her etkinlikte çocuk rahatlama, doyum ve boşalma olanağı bulmalıdır.
- İlgilerine göre seçme imkânı yaratılmalı, doyunluk sağlayan motive edici çalışmalar için olanak sağlanmalıdır.
- Eğitim uygulamasının yapılacağı fiziki şartlar belirlenmelidir. Bunlar hastane, özel sınıflar, normal okullar ve özel eğitim merkezleri olabilir.
- Uygulamanın yapılabilmesi için gerekli araç-gereç, teknik ve yöntemler hazırlanmalıdır.
- Uyumsuz çocukların teşhis tedavi ve eğitimlerinde yer alabilecek uzman personel bulunmalıdır.
- Uyumsuz çocukların eğitiminde önemli bir yere sahip olan aileye de eğitim ve rehberlik hizmetleri verilmelidir.
- Uyumsuz çocuklara verilen bilgi ve becerilerin çocuklar tarafından uygulanması için olanaklar sağlanmalıdır.
- Çocuklara sosyal, zihinsel, bedensel gelişimlerini sağlayacak sorumluluklar verilmelidir.
- Eğitim programlarının verimli olabilmesi için sürekli değerlendirme yapılmalıdır.

➤ **Uyumsuz çocuklarda ailelere düşen görev ve sorumluluklar;**

- Çocuk hiçbir durum ve kişi ile kıyaslanmamalıdır. Her çocuk, sorunları ve kişilik özellikleriyle ayrı bir bireydir. Çocuğu kendi sahip olduğu koşullarla değerlendirmek gerekir. Eksikliklerini yüzüne vurup bu eksikliği olmayan bireylerle kıyaslamak, onun hem anne-babaya, hem

kendisine hem de kıyaslandığı kişiye karşı sevgi ve saygısını yitirmesine sebep olur.

- Ev ortamındaki her yaşantıda uyulması gereken kurallar ve alınacak tavırlar anne-baba tarafından belirlenip devamı ve etkisini sağlamak için de tutarlı tavır ve konuşmalarda bulunulmalıdır. Annenin “Evet” dediği bir durumda babanın “Hayır” demesi çocuğun çelişkide kalmasına neden olacaktır. Bu ayrımı, çocuk kendisinin kayırılması ve isteklerinin gerçekleştirilmesinde de kullanacaktır.
- Çocuk, soru sorduğunda sabırla dinlenmeli, cevaplar tatmin edici bir biçimde verilmelidir. Çocuk bu cevaplar karşısında tutarsızlık yakaladığı zaman, aileye olan güvenini yitirecektir.
- Çocuğa herhangi bir isteği ve durumu için söz verdiğinde muhakkak sözün yerine getirilmesi gerekir. Tutulamayacak söz verilmemelidir.
- Her konuda tercih şansı tanımak çocuğa değer verildiğini göstereceği gibi, kendine olan saygısını da artıracaktır.
- Mutlulukları olduğu gibi sorunları ve onların yol açacağı problemleri de anne-baba, çocuğu ile paylaşmalıdır. Bu, çocuk için de iletişim modeli olacaktır.
- Çocuğun eğitiminde belirleyeceğiniz ödül ve cezaların etkisini, çocuğun istek ve ihtiyaçlarına göre ayırmak daha yerinde olacaktır.
- Çok ciddi bir probleme sahipse çocuğun yanında bu problem hakkında konuşulmamalı, yüzüne vurulmamalıdır. Bu davranış, çocuğun problemini büyütmesine neden olabilir.

UYGULAMA FAALİYETİ

Uyumsuz çocukların özellikleri ve bu konuda alınabilecek önlemler ile ilgili drama çalışması hazırlayarak uygulayınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Uyumsuz çocukların özellikleri ve bu konuda alınabilecek önlemler ile ilgili bilgilerinizi gözden geçirin.	➤ Uyumsuzluğa neden olan aile tutumları ve ailenin alabileceği önlemler ile ilgili özelliklerden birini seçebilirsiniz.
➤ Drama etkinliğinizde uygulayacağınız hikâyeyi araştırınız.	➤ Drama ile ilgili kaynaklardan yararlanabilirsiniz.
➤ Drama etkinliğinizde uygulayacağınız hikâyeyi planlayınız.	➤ Okulunuzun çocuk gelişimi öğretmenlerinden yardım alabilirsiniz.
➤ Planladığınız hikâyedeki kahramanlarınızı tespit ediniz ve arkadaşlarınıza rol dağılımı yapınız.	➤ Görev almada istekli olan arkadaşlarınıza öncelik verebilirsiniz.
➤ Hikâyedeki kahramanlara uygun maskeler hazırlayınız.	➤ Ekonomiklik ilkesine uyarak artık malzemelerden seçerek hazırlayabilirsiniz.
➤ Hikâyeye uygun ortam aksesuarları hazırlayınız ve sınıf ortamına yerleştiriniz.	➤ Okulunuz anaokulu arşivinden yararlanabilirsiniz.
➤ Hikâyeye uygun müzik ve donanımı hazırlayınız.	➤ Okulunuzun donanımlarından yararlanabilirsiniz.
➤ Planlanan drama etkinliğini sınıf ortamında uygulayınız.	➤ Drama uygulamanızı önceden prova yapabilirsiniz.

KONTROL LİSTESİ

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanamadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Çevrenizde bulunan önceden belirleyeceğiniz psikolog ve rehberlik öğretmenlerine uyum problemlerinin sıklıkla hangi nedenlerle meydana geldiğini belirlemek için bir anket düzenleyerek sonuçlarını raporlaştırdınız.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. Anket yapacağınız kişi ve kurumları belirlediniz mi?		
2. Anket yapacağınız kişilerden randevu aldınız mı?		
3. Uyum problemlerinin nedenlerini sınıflandırdınız mı?		
4. Uyum problemlerini nedenlerine göre sıraladınız mı?		
5. Uyum problemlerinin tamamını şıklarda gösteren sorular hazırladınız mı?		
6. Anket sonuçlarına göre çevrenizde sıklıkla karşılaşılan uyum problemlerini belirlediniz mi?		
7. Anket sonuçlarına göre belirlediğiniz uyum problemlerini nedenlerine göre sınıflandırdınız mı?		
8. Anketinizi uygularken güler yüzlü olmaya ve iyi iletişim kurmaya özen gösterdiniz mi?		
9. Her soruyu ve şıkları gösteren bir çeteleme kâğıdı hazırladınız mı?		
10. Anket sonuçlarını dikkatlice kontrol ettiniz mi?		
11. Çalışma sonuçlarınızı raporlaştırdınız mı?		
12. Çalışmalarınız için gerekli araç ve gereçleri masanıza hazırladınız mı? (Cetvel, renkli kalemler, renkli karton ve kâğıtlar, silgi vb.)		
13. Verimli olabilmesi için çalışmalarınızı daha dikkatli ve özenli yaptınız mı?		
14. Hazırladığınız raporun sonuçlarını arkadaşlarınız ile tartıştınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazandıklarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Kişilik; sorunların uygun çözümler geliştirilerek aşılması ;..... sonucu şekillenmektedir.
2. Çocukların yaşlarına özgü karşılaştıkları sorunlar ancak yetişkinlerin ve ile büyümeden ve kalıcı kişilik problemlerine dönüşmeden çözümlenebilmektedir.
3. Uyum kişinin çevreye ve çevredeki değişikliklere uygun davranış şekilleri bulma ve uydurma sürecidir. Değişen topluma ayak uyduranlaruyduramayanlar ise olarak değerlendirilmektedir.
4. Her bedensel özrü olan çocuğun uyumsuzluk göstereceği kanısı bir kanıdır.
5. İç salgı bezlerinin insanın ruhsal ve duygusal yaşamı üzerindeki etkileri
6. Biyolojik, fizyolojik, ihtiyaçların yeterli derecede doyurulamaması kişilerde uyumsuzluğa sebep olur.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

7. () Sevme-sevilme, başarılı olma, kabul görme, bir gruba dâhil olma gibi ihtiyaçlar psiko-sosyal ihtiyaçlardandır.
8. () Fiziksel ihtiyaçların zamanında karşılanması gerekir. Ancak, psiko-sosyal ihtiyaçların zamanında karşılanması gibi bir zorunluluğu yoktur.
9. () Uyumsuz çocuklar günlük yaşamlarında sistemli olarak gözlemlendiğinde bazı davranışları sık sık tekrarlarlar.
10. () Uyumsuz çocuklara sosyal, zihinsel, bedensel gelişimlerini sağlayacak sorumluluklar seviyelerin üzerinde verilerek başarılı olmaları sağlanmalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Çocuklarda yaş ve gelişim özelliklerine göre görülen uyum problemlerini uzmana iletebilecek/ danışabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizde bulunan rehabilitasyon merkezi, psikolog ve hastanelerin ilgili bölümleri ile görüşerek bölgenizdeki çocuklarda sık karşılaşılan uyum problemlerini ve nedenlerini araştırınız.
- Araştırmalarınızı raporlaştırarak sonuçları sınıfta arkadaşlarınız ile değerlendiriniz.

2. DAVRANIŞ VE UYUM PROBLEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Bazı çocuklar, elinde olmayan sebeplerle başkalarıyla anlaşmakta zorlanır, uyuşmazlığa düşer, onlardan farklı davranır, problem çıkarır ve mutsuz olur. Çocuğun bu davranışları çevreyi de olumlu veya olumsuz etkiler. Toplumun ve bireyin mutluluğu uyum ile doğru orantılıdır. Bu nedenle uyumsuzluk, toplum için de birey için de mutsuzluğa yol açar. Problemlili davranış ilerlemeden evvel alınacak tedbirlerle uyumsuzluk önlenir.

Resim 2.1: Çevresi ve bireyin mutluluğunda uyumun doğru orantısı

2.1. Duygusal Gelişim İle İlgili Problemler

Bu gruptaki problemler çocuğun doğumdan itibaren yaşadığı duygusal problemlerin yol açtığı uyumsuz davranışları kapsar. Çocuğun aile içinden, yakın çevreden, okul ve toplumsal çevreden kaynaklanan problemler nedeniyle uyumsuz davranış geliştirmesi mümkündür. Yaşanan problemlerin sıklığı ve ağırlığı ile orantılı olarak bir veya daha fazla uyumsuz davranış görülebilir. Duygusal gelişimle ilgili problemler ve yol açtığı uyumsuz davranışlar şunlardır:

2.1.1. Kaygı

Kaygı duygusu anne-babasının, öğretmenlerinin ve arkadaşlarının davranışlarına göre artar veya azalır. Çocuklarda çok hafif tedirginlik ve gerginlikten panik derecesine varan değişik şiddette kaygı durumu yaşanabilir. Endişe, gerginlik, ürkme ve kendini rahatsız hissetme, güvensizlik, korku, panik, şaşkınlık, tedirginlik, berrak düşünememe, ağız kuruluğu, baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, çarpıntı, güçsüzlük, halsizlik, iştahsızlık, kan basıncı düşmesi ya da yükselmesi, kas gerginliği, mide bağırsak yakınmaları, solunum sayısında artma, terleme, titreme, uykusuzluk gibi aşırı kaygı belirtileri ruhsal alandan bedensel alana doğru sıralanabilir. Ayrıca kaygı kişiden kişiye farklılık gösteren davranışsal belirtiler de gösterebilir.

Kaygı korkudan farklı olarak, kaynağı belirsiz bir tehlikeye gösterilen tepkidir. Diğer duygular gibi kaygı da doğal bir duygudur. Örneğin, başarısız olmaktan kaygı duyma, insanların alay konusu olmaktan kaygı duyma vb.

Kaygı durumu normal sınırların ötesine geçmiş ise; çocuklarda şu özelliklerin bazıları ya da birkaçı bir arada görülmektedir:

- Yüz ifadeleri bozuktur. Huzursuzluk, endişe, gözlerde korku ifadesi ile karışık ürkeklik görülür.
- Adalelerinde sertlik vardır. Gevşek ve rahat olmayıp her an bir tehlike doğacakmış gibi savunma halindedirler.
- Ani hareketler yaparlar. Sanki aniden bir tehlike çıkacakmış gibi tetikte bulunurlar. Erken harekete geçmenin kendisini koruyacağını düşünürler.
- Vücutlarının bazı kısımlarını veya eşyalarını ısırma ve çiğneme davranışı gösterirler.
- Düzgün konuşmazlar ve çoğunlukla konuşma özürleri vardır.
- İştahsızlık ve kusmaları olur. Bunun nedeni bazı yemeklerin kendilerine zararlı olduğu kaygısıdır.
- Uyku bozuklukları vardır. Gece korkuları olur, korkuyla uyanmalar görülür. Korkuları karanlıkta daha belirgin olarak ortaya çıkar. Karanlıkta gördükleri bazı eşyaları korkunç varlıklara benzeterek korku yaşarlar.
- Kendilerini korkutan şeylerden korunmak amacıyla saldırgan davranışlar içine girerler.
- Fazla bağımlıdırlar. Sürekli yanlarında kendilerini koruyacak birilerinin olmasını isterler.
- Özellikle geceleri yalnız kaldıklarında korku hissine kapılıp ağlarlar.

Kaygıyı etkileyen etmenler yaş, cinsiyet, ana-baba tutumları, anne-babanın eğitim durumu, sosyo-ekonomik durum, anne-babanın mesleği, kardeş sayısı, çocuğun başarı durumudur.

- **Yaş;** kaygıyı etkileyen önemli bir faktördür. Çocuğun gelişiminde her yaşın kendine özgü gelişimsel özellikleri vardır ve çocuğun kaygıları, içinde buldukları yaşın özelliklerine göre farklılık göstermektedir. İlk yıllarda anneye bağımlı olan çocuğun en büyük kaygısı annesinden ayrılma kaygısıdır. 3–4 yaşında erkeklerde iğdiş edilme kaygısı, kızların babalarının sevgisini, erkeklerin ise annelerinin sevgisini kazanma kaygısı, ilkokul yıllarında ise arkadaş edinememe, derslerinde başarılı olamama kaygısı vb. kaygılar görülür. Ergenlik yıllarında ise yakın arkadaşlar edinme, bir grubun üyesi olma, karşı cinse hoş görünme ve bedenindeki değişikliklere karşı duyulan kaygılar sık görülür. Her yaş düzeyinde kaygının şiddeti veya sürekliliği değişir. Kaygının en yoğun yaşandığı yıllar doğumdan sonraki iki yıl ve ergenlik yıllarıdır. Araştırmalar küçük çocukların kaygı düzeyinin büyük çocuklardan daha düşük olduğunu göstermiştir.
- **Cinsiyet;** kaygı düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre kızların kaygı düzeylerinin erkeklerin kaygı düzeylerinden daha yüksek olduğu saptanmıştır. Buna rağmen Bozak 1982’de yaptığı çalışmasında 9–12 yaşa kadar kız öğrencilerin kaygı puanlarının erkek öğrencilerinkinden daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. 13–16 yaşlarda kız öğrencilerin kaygı puanlarının ise erkek öğrencilerin kaygı puanlarından daha düşük veya aynı düzeyde olduğunu belirleyerek, bunun sebebinin testin yokladığı etkenlerin veya belirtilerin bu dönemde değişmiş olabileceğine bağlamıştır.
- **Ana-baba tutumları;** çocukluk döneminde maruz kalınan aşırı reddedici, küçük düşürücü yanlış ana-baba tutumları, aşırı koruyucu tutumlar, ana-babaların birbirine karşıt düşen istekleri, tutarsızlıkları, boşanmış ailelerde ana-baba arasında boşandıktan sonra bile devam eden çekişmeler kaygıya yol açmaktadır. Çocuğun fiziksel veya psikolojik baskı altında tutulması, altını ıslatma ve cinsel oyunlarının tepkiyle karşılanması, çocukta kaygının oluşmasına neden olabilmektedir. Kaygı bulaşıcı bir duygu olduğundan çocuğun çevresindeki kaygılı insanların (anne-baba veya öğretmeni gibi otorite figürlerinin) varlığı ve bunların çocuk tarafından algılanması veya özdeşim kurulmasıyla gelişebilmektedir. Anneden geçen kaygı sonucu çocuk zihninde yeni bağlantılar kurarak çevresindeki bazı kişiler ve durumlar karşısında da kaygı duymaya başlayabilir. Ergenlik döneminde diğer yetişkinlerin alaycı tutumları, ceza verirken ana-babaların cezaya eşlik eden itici davranışları diğer kaygı sebeplerindedir. Capps vd. (1996) ve Aslan vd. (1998) süregelen depresyonlu olan annelerin çocuklarında da kaygı ve korku durumlarının sık görüldüğünü belirlemişlerdir. Koşullu sevgi ortamında yetiştirilmiş çocuklar sevgi ve ilgi görmek için yetişkinlerin kendinden beklentilerini yerine getirmeye çalışırlar. Yetişkinlerden istediği ilgi ve sevgiyi göremeyen bu çocuklarda da kaygı duygusu oluşur. Çocuk kaygıyı önlemek için savunma mekanizmalarını kullanır ve bu mekanizmaların sık kullanılması karakter oluşumunu olumsuz olarak etkileyebilir.

- **Sosyo-ekonomik durum;** sosyo-ekonomik durumun yetersiz olması ailenin temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına, hayattan tatmin olamamalarına neden olabilmektedir. Bu da aile ilişkilerine gerginlik, sınırlılık, sebatsızlık, tedirginlik şeklinde yansiyarak çocuğun yaşamını sürdürme kaygılarının oluşmasına neden olabilmektedir. Ayrıca çocuğun okul veya ev çevresindeki arkadaşlarının yediğini yiyememe, giydiğini giyememe ve bunları içine sindirememeleri de kaygı düzeylerini artırabilmektedir.
- **Anne-baba mesleği;** insanlar zamanının yarısından çoğunu çalışarak geçirirler. Ebeveynlerin meslekleri onların kişilik özelliklerini etkileyebilmektedir. Sürekli stresli ortamda çalışan ebeveynler gün boyu gergin ve sınırlı olacak ve bunu eve gittiğinde istemeden de olsa çocuğuna yansıtabilecektir. Mesleklerin ebeveynler üzerinde psikolojik etkilerinin yanı sıra, meslekler, çocukta da bazı kaygılara sebep olabilir. Anne veya babasının tehlikeli işlerde çalışması (polis, asker vs.) gece nöbetlerinin olması, iş saatlerinin düzenli olmaması, sürekli seyahati veya evden uzun süre ayrılmayı gerektiren işlerinin olması çocukların kaygı düzeylerini etkileyebilmektedir.
- **Kardeş sayısı;** ebeveynlerin çocuğu yeni kardeşe hazırlamamaları, kardeşler arasında ayırım yapmaları, eşit olmayan tutumlar sergilemeleri vb. kıskançlıktan doğan kaygılar oluşturabilir. Ekonomik düzeyi yetersiz olan ailelerdeki çocukların ihtiyaçlarının karşılanamaması da kaygı yaratabilir. Kardeşler arası kıskançlıklar, anne-babanın ilgisini paylaşamama kaygı oluşumuna temel teşkil edebilir.
- **Çocuğun başarı durumu;** çocukların çoğu ailesi tarafından okulda derslerinde başarılı olmaya doğrudan veya dolaylı olarak zorlanır. “Sınıfını geçersen sana bisiklet alırım.”, “Zayıf getirirsen eve gelme.” gibi dolaylı veya direkt ifadeler çocuğun başarı konusunda aşırı hassasiyet kazanmasına neden olabilmektedir. Bu güne kadar çocukların akademik başarılarıyla kaygı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara göre çocukların akademik başarılarıyla kaygıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalar da okuldaki başarı durumları düşük olan çocukların kaygı düzeylerinin yüksek olduğunu belirlemiştir.

Çocuğun sağlıklı gelişiminde temel amaç onun fiziksel, zihinsel yönden olduğu kadar sosyal ve duygusal yönden de ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Sevgi olgusuna dayanan duygusal gelişim anne-baba çocuk etkileşiminden kaynaklanır. Çocuğun anne ve babası tarafından sevilmesi, sözel olarak desteklenmesi, korunması ve ilgi görmesi onun duygusal ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanmaması veya karşılanmasındaki aksaklıklar, dengesizlikler, duygusal örselenmelere neden olmaktadır. Duygusal örselenmeler önlenemediğinde ise çocukta istenmeyen süregelen kaygının oluşmasına zemin hazırlanmış olur.

Çocuğun tehlikelerden korunması, tehlikelerle baş edebilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi, hayata uyum sağlayabilmesi için gerekli olan kaygının fazla ve

sıkça yaşanması çocuğun aktivitelerini, ilişkilerini dolayısıyla yaşamını olumsuz etkilemeye başlayacaktır. Bu sebeple çocuklarda kaygının anormal boyutlara ulaşmasını önlemek için;

- Çocuk, doğduğu andan itibaren kaygılı düşünceler, tutum ve davranışlarla değil, sevgi ve güven duygusu içinde yetiştirilmeye çalışılmalıdır.
- Kaygıyı artıracak anne-baba tutumları yerine hoşgörölü ve tutarlı tutumlar sergilenmelidir.
- Çocuk hem anne-babası hem de öğretmeni tarafından iyi bir şekilde tanınmalı, yaşıtlarıyla karşılaştırılıp, yapabileceğinin üstünde bir performans için zorlanmamalıdır.
- Çocuğun başarısız olduğu durumlarda dalga geçmeden destek olunmalı, bir daha denemeye teşvik edilmelidir. Başarılı olduğunda takdir edilmelidir.
- Çocuk yeni kardeşinin doğumu, yeni eve taşınma, okula başlama veya yeni bir okula geçiş yapma gibi yeni durumlara hazırlanmalıdır. Açıklamalar yapılarak çocuğun bu durumlara hazırlanması onun kaygıya olan hassasiyetini azaltacaktır.
- Evde anne ve babalar, okulda öğretmenler çocuğun gelişimsel özelliklerini ve kaygı düzeyinin temel özelliklerini bilmeli ve iyi bir gözlemci olmalıdırlar.
- Kaygı düzeyi yüksek olan çocukları belirlemeli ve hem bu çocukların hem de ailelerinin rehberlik hizmetinden yararlanmaları sağlanmalı, çocukların ilerdeki davranışları ve başarı durumları incelenmelidir.

2.1.2. Öfke

Öfke, yıkıcı bir duygudur. Çocuğun hareketlerinin yerli yersiz engellenmesinden doğar. Engellenen çocuk bağırma, tepinme, nefesini tutma, morarak çevresini korkutma gibi hareketlerle amacına ulaşırsa öfke kalıcı davranış halini alabilir. Bu şekilde sıkça öfke nöbetleri geçirmesi çocuğun kişiliğini zedeleyebilir. Çocuk kaygılı, hırçın, tutarsız, kontrolsüz, saldırgan, içe kapanık, kendine güveni az, çekingen, huzursuz bir çocuk olur. Özellikle çocuklarda bu duygunun yerleşmemesi için, çocuğun doğal hareketlerine engel koymamalıyız. Öfkeye neden olan birçok faktör vardır. Bunlar;

- Çocuğun bedensel rahatsızlık ve kusurlarının olması,
- Çocukların ve gençlerin, temel ihtiyaçlarının asgari düzeyde ve devamlı olarak karşılanmaması,
- Çocuğun yakın çevresinin öfkeli davranarak, ona kötü örnek olması.
- Çocuğa uygulanan sert ve katı cezalar,
- Anne-baba ve öğretmenlerin çocuğu yargılama ve değerlendirme hataları,
- Haksız yere verilen cezalar,
- Öfkeli davranarak, bunun sonucunda hak elde edenlerin, kötü örnek olması.

Resim 2.2: Çocuğun hareketlerinin yerli yersiz engellenmesinden doğan sonuç; öfke

Çocuğun öfke sonucunda kazançlı çıkacağı inancı bunu alışkanlık haline getirir. Nedenler incelendiğinde öfkenin uygun bir eğitimle düzeltilebileceği anlaşılmaktadır. Öfkenin düzeltilebilmesi için alınacak önlemler şunlardır:

- Çocuk, öfke yaratacak ve sıkıntı verecek hastalıklardan korunmalıdır.
- Çocuk öfkelenildiğinde sebebi sorulmalı ve çözüm aranmalıdır.
- Çocukların yeme, uyku, beslenme, sevgi gibi temel ihtiyaçları zamanında ve yerinde karşılanmalıdır.
- Çocuk öfkelenildiğinde, hiddetle cevap verilmemeli, sakinlikle konu incelenmelidir.
- Beden kusurlarından kaynaklanan öfkelerde çocuk ile empati kurularak çocuğa yardımcı olunmalıdır.
- Çocuğun davranışlarına karşı anne-baba ve öğretmenler tutarlı olmalı aynı davranışları sergilemelidir.
- Çocuğa öfke konusunda kötü örnek olunmamalıdır.
- Çocuğun abartılı istekleri karşısında sakin davranmalı yerine getirilmemeli ve bu konuda tutarlı olunmalıdır.
- Çocuklara haksız cezalar verilmemelidir.
- Çocukları yargılama ve değerlendirmede adil olunmalıdır.
- Çocuklar yaşlarına uygun spor faaliyetlerine yönlendirilerek boşalmaları sağlanmalıdır.

Çocuklarda alınan tedbirlere rağmen öfke nöbetleri devam ediyorsa vakit geçirilmeden uzman kişilerden yardım alınmalı ve nedenler derinlemesine incelenmelidir.

2.1.3. Saldırganlık

Saldırganlık, çocuğun güvenlik, mutluluk vb. ihtiyaçlarının şekil değiştirerek başka bir biçimde ortaya çıkmasıdır. Çocuğun akranlarına vurması, ısırması, eşyaları fırlatması, tekmelemesi, tükürmesi ve zarar vermeyi amaçlayan tehditler şeklinde sözel saldırılarda bulunmasıdır.

Saldırganlık doğuştan getirilen bir dürtüdür. Başlangıçta, içinden gelen saldırganlığı bütün çıplaklığı ve yalınlığı ile dışa vuran çocuk, zamanla öfkesini ve saldırgan davranışlarını engellemeyi öğrenir.

Saldırgan davranışları bulunan çocuklar; sürekli ve aşırı biçimde sinirli, anlaşılmaz, eyleme hazır ve aşırı geçimsizdirler. İlişkileri gergin ve sürtüşmelidir. Hemen parlar ve kavgaya hazırdır. Durmadan kuralları çiğner ve ceza görür. Bu çocuklar cezadan etkilenmez ya da kısa süreli etkilenmiş gibi görünürler. Olağan anlaşmazlıkları bile bilek gücüyle çözmeye çalışırlar. Tepkileri ölçsüz ve durumla orantısızdır. Öfkesini yenemez ve hep kendini haklı çıkarmaya çalışır. Bu çocuklar evde okulda sürekli sorun yaratırlar ve yetişkinlerle sürekli çatışma içindedirler. Genellikle saldırganlık erkek çocuklarda daha sıklıkla görülür. Saldırganlığın nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

- Anne-babanın birbirleri ile tartışmaları, kavga etmeleri, annenin ya da babanın saldırganca tutumu ve çocuğun da bunu taklit ederek öğrenmesi; saldırganlığın başlıca nedenleri arasındadır (örneğin anne-babanın da sinirlenince eşyaları fırlatarak vb. davranışlar ile olumsuz model olması).
- Saldırgan davranışların ebeveynler tarafından ödüllendirilmesi. Geleneksel kültürün erkek çocuğun saldırganlığını onaylaması (Örneğin parkta iki çocuk birbirini döver. Biri daha çok dayak yerse, annesinin çocuğunun kendisini savunmadığı düşüncesiyle tüzülmesi),
- Çocuğun yetişkinlerden katı ceza, anlayışsızlık ve yetersiz sevgi görmesi,
- Babanın uzun süreli yokluğunda, annenin sürekli çocuğun etrafında olmasıyla ortaya çıkan feministlik ortam,
- TV ve kitle iletişim araçlarının olumsuz etkisi,
- Ana-baba tutumlarının olumsuzluğu, çocukla aralarındaki iletişimin iyi olmaması,
- Beyin zarı iltihabı, beyin zedelenmesi gibi fizyolojik sorunlar,
- Çocukta var olan enerjinin boşaltılmasına izin verilmemesi ve engellenmesi,
- Çocuğun çabalarının görmezden gelinmesi ya da yok sayılması,
- Çocuğun sıklıkla eleştirilmesi, azarlanması,

Resim 2.3: Saldırgan çocukların gergin ve sürtüşmeli ilişkileri

Çocuklarda 1-3 yaşları arasında doğal saldırgan bir dönem vardır. Çocuk büyüyüp istekleri arttıkça her zaman istediği her şeye sahip olamayacağını anlar. Bu engellemelere

karşı çocuğun tepkisi, kişilik özelliklerine ve serbestlik sınırına bağlıdır. Bazı çocuklar evde aşırı saldırgan yabancı kişilerin yanında utangaç ve sakin olabilirler. Bunlar genellikle anne-babalarının fazla düşkünlük gösterdikleri yani onların yanında isteklerini karşılayabileceklerine inanan ama yabancı çevrede kendi kendilerini nasıl kontrol edeceklerine dair sorumluluk verilmeyen çocuklardır. Saldırgan davranışların alışkanlık haline gelmesini önlemek ve düzeltmek için alınacak bazı önlemler şunlardır;

- Her şeyden önce ana-baba çocuğa saldırganlık modeli olmamalıdır.
- Saldırgan davranışlara tolerans gösterilmemelidir.
- Çocuğun istekleri bu tip davranışlar sonucu yerine getiriliyorsa, çocuk isteklerini yaptırmada saldırganlığı araç olarak görmeye başlar. Bu yolla istekleri yerine getirilmemelidir.
- Saldırgan davranışlar ödüllendirilmemeli ve onun bu davranışının istenmeyen bir davranış olduğu hemen gösterilmelidir.
- Saldırgan davranışlar kesinlikle dayakla cezalandırılmamalıdır.
- Ana-babanın ilgisi sevgisi azaldığında ve fiziksel cezalar uzun süre devam ettiğinde, çocukta saldırgan, asi, sorumsuz davranışlar gelişir. Saldırgan davranışlar ortaya çıktığında, yetişkinler sakin davranmalı, anormal duygusal tepkiler yerine ben dilini kullanmalıdır (Örneğin böyle davrandığın için üzüldüm).
- Dayak, saldırgan davranışın hemen bitiminde uygulandığı zaman, onun hemen kesilmesini sağlayabilir; ancak, çocukta düşmanca duygular geliştirir. Çocuk gergin ve sinirliyken onunla tartışmamalı, sakinleşmesini beklemeli ve daha sonra davranışı ile ilgili konuşulmalıdır.
- Çocuğa sosyal olgunluğuna uygun çeşitli sorumluluklar verilmeli, başarabileceği kadarıyla sorumluluk verilerek başlatıp bitirmesi sağlanmalıdır. Çocuk, başarıma duygusunu yaşamalıdır.
- Çocuğa bu davranışın dezavantajları gösterilmelidir. Saldırgan davranışları ile isteklerini elde edemeyeceğini, istediği şeyleri kaybettiğini görmeli ve yaşamalıdır.
- Saldırgan çocuğun olumlu davranışı pekiştirilmelidir. Ana-baba ve diğer yetişkinler çocuğun olumlu davranışını görmeli bazen de saldırgan davranış diğer çocukların güvenliğini ciddi bir şekilde tehdit etmedikçe bu davranışın üstünde durmamalıdır.
- Çocuk bu davranışı yapmadığında ödüllendirilmelidir. Örneğin, 10 dk. kavga etmeden ve bağırmadan oynadığında bu sözel olarak ödüllendirmelidir.
- Çocuğun dışarıda oynamasına izin vermelidir. Bu, çocuğun gerilimini azaltır ve enerjisini boşaltma imkânı sağlar.
- Çocuk, oldukça dürtüsel davranıyorsa ve onun bu yönünü kontrol etmede güçlük yaşıyorsa; çocuğa başkalarına vuracağı zaman, kendi kendini engelleyici cümleler söylemesi öğretilbilir (Örneğin, 10'a kadar say ve ona vurma gibi).
- Çocuk, saldırgan modellerle karşı karşıya getirilmemelidir.
- TV'deki şiddet içeren programları seyretmesi engellenmelidir. Eğer kesinlikle engel olunamıyorsa, ana-baba çocukla birlikte seyrederek şiddetin sonuçlarını tartışmalıdır. Ayrıca bu şiddet filmlerinin gerçek yaşamın modeli değil, kurmaca olduğu çocuğa anlatılabilir.

- Kızgınlıktan kurtulmak için çocuklar çeşitli etkinliklere yönlendirilmelidir. Yumruklanabilen oyun hamuru, kil, seramik çalışmaları, resim çizme, boyama çocuğun kızgınlık duygularını kontrol altına almayı sağlayabilir. Ayrıca futbol, basketbol gibi sporlar kabul gören çıkış yollarıdır.
- Her yaş ve dönemde çocuğun temel ihtiyaçları zamanında yerine getirilmelidir.
- Bu çocukların özellikle baba ile daha çok birlikte olması sağlanmalıdır.

2.1.4. Kıskançlık

Kıskançlık, insanın en doğal ve evrensel duygusudur. Çocuğun kendine yönelmesini beklediği sevginin bir başkasına yönelmesi karşısında duyduğu üzüntü, kıskançlıktan ileri gelir.

Kıskançlık beklenen ilgi, sevgi ve şefkati bulamamak olduğuna göre kızma duygusu, gücenme olarak da tarif edilebilir. Her insanda biraz bulunan bu duyguyu normal sınırlar içerisinde tutmak yaşamı anlamlı ve zevkli kılar. Ama aşırı durumlarda, çocuk sürekli olarak huzursuzluk duyar. Başkalarına karşı zararlı duygular besler. Ne kendilerini ne de başkalarını içten severek ya da sevilerek doygunluk yaşayamazlar. Kıskançlık duygusunun şiddetine bağlı olarak günlük yaşamları kendilerine çekilmez olur.

Küçük kardeşe duyulan kıskançlık, çocukların yaşamında en yaygın kıskançlık örneğidir. Çocuk kıskançlık duygusuyla genellikle iki yaş civarında tanışır. Annesini ve babasını onlara ilgi gösteren herkesten kıskanır. Anne-babasının sevgisini kimseyle paylaşmak istemez. Bu kıskançlık türünde, çocuk genellikle saldırgan biçimde davranır. Kardeşine vurma, ısırma sık rastlanan davranışlardır. Kardeş kıskançlığı nedeniyle çocukta görülebilecek emekleme, bebekçe konuşma, biberonla beslenmeye dönme, altını ıslatmak tırnak yeme, parmak emme vb. gibi bebekleşme ve gerileme belirtileri, çocuğun ruh sağlığını büyük ölçüde etkiler. Bu sebeple, anne ve babanın daha kardeş dünyaya gelmeden, çocuklarını bu konuda hazırlamaları, doğum sonrası bebeğin beslenme, temizlik, giyim gibi işlerini kontrollü bir şekilde büyük kardeşe yaptırılmaları en uygun çözümdür.

Kardeş kıskançlığından doğan düşmanlık, bazen kardeşe değil de, anneye yönelir. Bunun sonucunda çocuk, söz dinlemez, yatağını ıslatır, yemek yemez. Tüm bu davranışlarıyla çocuk, dikkat çekmeye çalışır. Bunun yanı sıra, düşmanlık kendine de dönebilir. İçe kapanır ya da kendinde doyum arar (tırnak yeme, parmak emme, mastürbasyon vb.).

➤ **Kardeş Kıskançlığında Tehlike Yaratabilecek Durumlar**

- Kardeş kıskançlığını artıran evlat ayrımı,
- Anne-babanın anlaşmazlığı, çocukların taraf tutmaya zorlanması,
- Anne-babanın kardeşlere karşı ilgisiz tutumu.

Kıskançlık aslında bir çocuğun anne ve babasının tek sevgili varlığı olma isteğinden doğar. Daha çok ayrıcalığa sahip olan ağabeye özenilir, gıpta edilir. Aynı şekilde daha çok korunan ve özenilen bebeğe de çocuk özenti duyar. Burada çocukların beklediği eşit sevgiden çok bağımsız ilgi ve özel olarak sevilme özlemidir. Anne veya babanın çocuğuyla

baş başa geçireceği birkaç saat ebeveyn-çocuk bağıni pekiştirir ve kıskançlıktan doğan huzursuzlukları azaltır.

➤ **Kıskanç Çocuklarda Görülen Davranışlar**

- Çocuksu davranışlar gösterirler.
- Geceleyin uykusuzluk göstermeye başlar; korktuğunu, üşüdüğünü, acıktığını söyleyerek anne-babasını rahatsız eder.
- Daha önce kendi hizmetlerini yapabildiği halde yapamaz olur.
- Yeni doğan çocuğa açıkça düşmanlık gösterme, bedeni yaralamalara yol açar. Çeşitli nedenlerle kızma, ağlama, kırıp-dökme.
- Sürekli olarak huzursuzluk duyma.

➤ **Kıskançlığı Önleme ve Düzeltme Yolları**

- Yeni bir çocuk doğacağı zaman diğer çocuklar buna alıştırmalıdır.
- Anne-baba ile aynı odada kalıyorsa, doğumdan önce çocuğun odası ayrılmalı, kardeşi olacağı uygun bir dille anlatılmalıdır.
- Kardeşi olan çocuğa geri plana itildiği değil, aile içinde her zaman yeri olduğu hissettirilmelidir. Büyük olduğu, sorumluluklara sahip olduğu gösterilmelidir. Sorumluluklar abartılmamalı, çocuk, anneyle birlikte küçüğü korumalı, ona bilgi vermelidir.
- Çocuklar lüzumundan fazla sevilerek şımartılmamalıdır.
- Çocuğun kıskançlığını artıracak “Pabucun dama atıldı.” gibi şakalar yapılmamalı; çünkü, çocuk bunu anlayacak olgunlukta değildir.
- Çocuklar için alınan eşyalar, çocuktan alınıp yeni çocuğa verilmemelidir. Bu durumda çocuk bütün sevdiği şeylerin elinden alınacağını zannedebilir. Mutlaka büyük çocuğun eşyasının küçüğe verilmesi gerekiyorsa ona uygun dille bu durum açıklanmalıdır. Örneğin; “Bu sana küçük geliyor, sana yenisini alalım bu kardeşinin olsun.” gibi.
- Çocuklar arasında tercih yapılmamalıdır. Hepsine eşit sevgi, ilgi ve özen gösterilmelidir. Çocuklardan birine fazla şey vermek kıskançlığa yol açabilir.
- Çocuklar ne kardeşleriyle ne de arkadaşlarıyla kıyaslanmamalıdır.
- Çocuklar, küçük yaşlarda sahip oldukları şeyleri başkalarıyla paylaşmaya alıştırmalıdır. Ancak bu zorlanmadan yapılmalıdır.
- Çocuklarda kıskançlık yerine beğenme duygusu geliştirilmelidir.
- Kıskançlık hisleri gelişmekte olan çocuklar, kardeşleri ve arkadaşları ile sıkı ilişkiler kurmaya teşvik edilmelidir.
- Öğretmenler, öğrenciler arasında ayırım yapmamalıdır.

2.1.5. Korku

Korku, görünen ya da görünmeyen tehlikeler karşısında bireyin gösterdiği doğal ve gerekli bir tepkidir. Korkudan arınmış bir yaşam düşünülemez. Korku, canlıyı uyarıcı ve kendini savunmasını sağlayan yararlı bir mekanizmadır. Tehlike karşısında enerjiyi artırdığı, kişiyi uyanık tuttuğu için korku şarttır. Canlı kaçarak, saklanarak, zorda kalınca mücadele

ederek kendini korumayı başarır. Kısacası belli sınırlar içinde korku; insanın bedensel, ruhsal ve toplumsal durumunu denge ve düzen içinde sürdürebilmesi için gereklidir.

Çocuğun, büyüdükçe ister istemez belli yaşlara göre değişen bazı korkuları olacaktır. Bu tür korkuları normaldir ve ruhsal gelişimleri için gereklidir. Ancak korku gereğinden fazla olduğu takdirde bir rahatsızlık var demektir. Çocuklarda yaşlara göre korku çeşitlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Çocuğun 1,5 yaşına kadar korktuğu tek şey sestir. İkinci sırada ise bebeğin yabancılara karşı gösterdiği korku yer alır. 8. aylarda yabancılara karşı duyulan korku bir yaşın sonuna doğru daha da artar. Gürültü bebeğin irkilmesine neden olur.
- 1,5-3 yaş arası çocuklar nesnelere ve eşyalara yönelik korkular geliştirir. Bunun yanında hayvanlar, gök gürültüsü, yalnız yatma, ani sesler ve elektrik süpürgesi gibi ses çıkaran eşyalardan korkarlar.
- 2-6 yaş arası çocuklar karanlık başta olmak üzere, hırsız, dilenci ve yabancılardan korkarlar. Hayalet, öcü gibi hayali şeyler; hayvanlardan köpek ve yılan çocuğu korkutur. Bu dönemde çocuklar yalnız kalma, anne ve babadan ayrılma korkusunu da yoğun yaşarlar.
- 4 yaşından sonra korkular yavaş yavaş azalmaya başlar. 5 yaş fazla korkulu bir yaş değildir. Bu dönemde çocuklar sadece yaralanmaktan korkarlar.
- 6 yaşında çocuk farklı korkular ve duygular içindedir. Çocuklar bu dönemde yalnız yatmak istemezler. Odada veya yatağın altında biri varmış gibi korkuya kapılırlar. Bunda izlediği filmlerin etkisi büyüktür. Çünkü korku içeren sahneler izlediğinde filmlerin etkisinde kalarak korku geliştirebilirler.
- 7-12 yaş arası çocuklar deprem, sel ve rüzgâr gibi doğal afetlerden korkarlar. Bu olaylarda yaralanmak veya ölüm düşüncesi çocuğa korku verir. Yaşamış olduğu deprem, sel, yangın gibi felaketler çocuğun zihninde her zaman kalacak bir korkuya neden olur. Bu dönemde sınav stresi ve kötü not almaktan büyük korku duyarlar.

Resim 2.4: Gereğinden fazla korkunun var olduğu tehlikeli durumlar

Ayrıca hangi yaşta olursa olsun ebeveynlerin çok korkulu, endişeli ruh halinde olması çocuğu tedirgin edip kendini güvende hissetme duygusunu yok eder. Çocuk gerek

ebeveynlerin, gerekse kendi arkadaşlarının başına gelenleri kendisine de olacakmış gibi hissedebilir. Çocuklarda korkuyu engellemek için yapılması gerekenler şunlardır;

- Çocukta korkunun nedenlerini araştırıp ortadan kaldırmak en doğrusudur.
- Korkuları olan çocuğa sabırlı davranmalı, sakin olunmalıdır. Çocuklara korkularını yenmesi için zaman tanınmalıdır.
- Çocuğun korkuları küçümsenmemelidir. Çocukla alay edilmemelidir. Onun korkularını yenmesine yardımcı olunmalıdır.
- Anne ve babanın tutumu önemlidir. Aşırı koruyucu bir tutum içinde olunmamalıdır. Bu tutum çocuğu her şeyden korkar hale getirir.
- Çocuğun öz güvenini geliştirmesi amacıyla arkadaş çevresine girmesine izin verilmelidir. Korkunun temeli güvensizlikten oluşur.
- Çocuğu dinlemek, empati kurmak ve çocukla konuşmak gerekir. Böylelikle korktuğu şey hakkında çocuğa doğru bilgiler verilmelidir. Konuşurken ona dokunarak rahatlaması sağlanabilir.
- Çocuk, korkularıyla yüzleştirilerek korktuğu şeye yavaş yavaş alıştırılmalıdır. Çocukla konuşarak korkuları için mantıklı çözümler bulunmalıdır.
- Çocuğa güven ve destek verilerek korkuları azaltılmalıdır.
- Çocuğa korkulu filmler izletilmemeli ve gece geç saatte çocuk yatmamalıdır. Korkulu masallar da çocuğu etkiler.
- Çocukla gece yatmadan önce konuşulmalı böylece çocuğun ilgisi başka yönlere çekilmelidir. Örneğin ona güzel bir hikâyeye okuyup daha sonra masal hakkında yorum yapması istenebilir.

Korkuların ortaya çıkması doğal bir süreç olsa da bir süre sonra doğru anne-baba yaklaşımları ile kontrol altına alınmalıdır. Kontrol altına alınmayan ve sürekli tekrar eden korkular çocukların psiko-sosyal gelişimlerini olumsuz etkiler. Bu durum farklı davranış problemlerinin ortaya çıkmasına ve çocuğun günlük yaşantısını olumsuz etkilemesine neden olur. Uzun süren korkular çocuğun kendine güvenini olumsuz etkiler. Uzun süre kontrol edilemeyen ve gittikçe artan korkular söz konusu olduğunda bir uzman desteği alınması çok daha sağlıklı olacaktır.

2.1.6. İnatçılık

Kişinin belli ve makul bir neden olmadan bir harekette ısrar etmesi, tutum ve davranışını değiştirmemesi haline inat denir. İnatçılık çocuk gelişiminin belli evrelerinde görülen bir özelliktir. Çocuk kendi varlığını hissettiği dönemlerde, bunu kabul ettirmek için çevreden gelen uyarılara karşı direnir. Bu normal bir gelişim özelliğidir. Ancak inat bazen aşırı ve gereksiz şekilde ortaya çıkar.

İnadın çok çeşitli nedenleri vardır. Temel ihtiyaçların zamanında karşılanmaması en önemli nedenlerdendir. Anne-baba bu ihtiyaçları karşılamak için çocuğun bağırp çağırmasını bekliyorsa bu gibi ailelerin çocukları inatçı olur. Ayrıca çocuklar yanlış eğitim uygulamaları ve olumsuz davranışlara karşı da öç alma arzusu ile inatçı davranışlar sergileyebilirler.

Resim 2.5: İnat eden bir çocuk

Çocukları inattan korumanın çeşitli yolları vardır. Çünkü inat kişilik özelliğinden çok çevre etkisi ile oluşan bir durumdur. Bu durumu düzeltmek ve kişide belirgin hale getirmemek için şu tedbirler alınmalıdır:

- Çocukların 3–5 yaşlarında ve ergenlik dönemine girerken ortaya çıkan inatçılık belirtilerini normal karşılamak, anlayışlı olmak.
- İnatçı davranışlar karşısında, inatla cevap vermemek. Çocuğun inadı karşısında heyecanlanma, öfkelenme ve üzülmeye gibi aciz davranışlar göstermemek.
- Çocuğun temel ihtiyaçlarını zamanında karşılamak. Bunu yaparken sevecen şefkatli davranmak.
- Çocuklara ve gençlere sert davranmamak, şiddetli ceza vermemek.
- Çocuğun isteklerini inatlaştığı zamanlarda değil, normal davranışlar gösterdiği zamanlarda yerine getirmek.
- Anne-baba ve diğer aile fertlerinin, uygulanan eğitim yöntemlerinde ortak hareket etmesi.
- İnat anında çocuğun dikkatini başka yöne çekmek.
- Çocuk inatçı davranışlar gösterdiğinde hemen cezalandırmadan, durumu incelemek. Nedenlerini bulmaya çalışmak.
- Anne-baba ve öğretmenler olarak başka kişiler ile ilişkilerde inatçı olup çocuğa kötü örnek olmamak.

2.2. Alışkanlık ve Eğitim ile İlgili Problemler

Çocuklarda görülen alışkanlık ve eğitim problemleri gerekli destek sağlanmaz ise; çocuğun ruhsal uyumunu kalıcı ya da geçici olarak bozabilmekte, daha ağır vakalara dönüşmesine neden olmaktadır. Çocuklarda görülen alışkanlık ve eğitim problemlerinin oluşmasında ailenin ve çevrenin tutumu, çocuğun yapısal yatkınlıkları başta gelen etkenlerdir.

Resim 2.6: Çocukların olağan sorunların desteklenmediği dönemlerde büyüyüp derinleşeceği Alışkanlık ve eğitim problemleri kendi içinde de şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- Psiko-fizyolojik bozukluklar
 - Tik (Seyirce)
 - Altını Islatma (Enüresiz)
 - Dışkı Kaçırma (Enkopresiz)
- Alışkanlık Bozuklukları
 - Parmak Emme
 - Tırnak Yeme

Psiko-fizyolojik bozukluklar psikolojik strese bir reaksiyon olarak ortaya çıkan ve bedeni olumsuz yönde etkileyen bozukluklardır.

2.2.1. Tikler (Seyirce)

Bir kas grubunda ortaya çıkan, hızlı, yinelenen istem dışı hareketlerden oluşan kasılmalara tik denir. Tikler, tek bir kas grubunda ortaya çıkabileceği gibi birkaç kas grubunda da meydana gelebilir. Gerekli önlemlerin alınmaması durumunda kalıcı ya da geçici olma özelliği taşırlar.

Tiklerin sıklığı ve şiddeti değişir. Heyecan, yorgunluk durumlarında artış gösterirken uykuda kaybolur. Psikolojik faktörler sonucu ortaya çıkan tikler üzerinde durulması, çocuğun dikkatinin bu yöne çekilmesi ve baskılar sonucu artar. Bastırma ile çocuk kısa bir süre tik oluşumuna engel olsa da bu durum gerginlik ve sıkıntısını arttıracaktır. Tiklerin genel sebebinin aşırı kaygı ve gerginlik olduğu unutulmamalıdır.

Organik nedenlerle ortaya çıkan tikler genelde kalıcıdır ve zaman içinde Tourette bozukluğu gelişebilir. Bu sorunda genetik yatkınlık fazladır. Okul çağı çocuklarında oldukça sık görülen tikler, motor (hareketli) ve vokal (sesli) olmak üzere iki türdür.

Motor tiklerde değişik kas grupları yarı-istemsiz şekilde kasılır. Kişi bu hareketi yaptığının bilincindedir; ama, engel olamaz; sadece kısa bir süre bu durumu kontrol etmeyi başarabilir. Omuz oynatma, göz kırpmaya, ağız ve burun oynatma en sık ortaya çıkan motor tikler arasındadır. Vokal tikler ise, en sık, geniz temizleme, burun çekme şeklinde rastlanan sesli tiklerdir.

Tiklerin tedavisinde çok yönlü yaklaşım zorunludur. Çocukta tiklerin nedenleri genellikle aile veya çevre içinde stres yaratan çeşitli durumlar, iç çatışmalar ve gerilimlerin belirtileri olarak değerlendirilir. Tikler, çeşitli stres yaratan durumlar ve ruhsal sıkıntılardan sonra ortaya çıkar. Çocuğa gösterilen ilginin ve sevginin yetersizliği ve bu tutumunun yol açtığı olumsuz benlik algısı ve kendine güvensizlik, okulda baskı, çocukta tik oluşumunun nedenlerindedir. Ayrıca tiki olan çocukların genellikle yetenekleri üstünde zorlanan, sürekli kardeş ve arkadaşlarıyla kıyaslanan, yeterli ilgi ve sevgi içinde büyümeyen, aşağılanıp, hor görülen çocuklar oldukları dikkati çeker. Tiklerin en önemli nedenlerinden biri de taklittir. Çocuk başka birini sık taklit etmesi sonucu tekrarlamaya yoluyla kendinde bir tik geliştirebilir.

Tikler, üzerinde duruldukça, dikkat çekildikçe artış gösterir. Tik bozukluklarının tedavisinde ilk dikkat edilmesi gereken nokta, tiklerin oluşmasına neden olan faktörlerin tespit edilmesidir. Mevsim alerjilerinden kaynaklanan bazı hastalıkların belirtileri (genzini temizleme, burun çekme, öksürme gibi) tik belirtileri ile karıştırılmamalıdır.

Resim 2.7: Tiklerin erkek çocuklarda kızlara oranla daha sık görüldüğü

Tiklerin nedenlerinden bir diğeri de istemsiz olarak tekrarlanan bazı hareketlerin zamanla alışkanlık haline gelmesidir. Örneğin mevsim alerjileri sonucu bir solunum yolu rahatsızlığına yakalanan çocuk hastalığı boyunca öksürüyor, burnunu çekiyor, ilaç içmemek, yemek yememek için sürekli omuzlarını silkiyor veya kaşlarını kaldırıyor ise; hastalığı boyunca yaptığı bu hareketleri devam ettirdiği takdirde bu durum önce bir alışkanlığa, sonrasında da bir tike dönüşür.

Genellikle alışkanlıklar ile tikler birbirine karıştırılmaktadır. Tikler alışkanlıklardan farklıdır. Alışkanlıklar bilinçli, süresi belirsiz, durdurulabilen ve zevk almak için yapılan hareketlerdir. Tikler ise; istemsiz, otomatik hareketler olup birkaç saniye sürer. Tikler başlayınca durdurulamaz, sıkıntı ve kaygı kaynaklıdır. Aniden ortaya çıkar. Tiklerin ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler;

- Tikin hangi durumlarda ne sıklıkla ortaya çıktığı, ne tür bir tik olduğu belirlenmelidir.
- Aile içi iletişime dikkat edilmelidir. Ev içinde huzurlu bir ortam yaratmaya çalışılmalıdır. Unutulmamalıdır ki tikler ve başka birçok davranışsal problemler huzursuz ve kaotik ortamların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.
- Çocuk iyi gözlemlenmeli; ruhsal sıkıntısı olduğuna dair belirtiler verdiğinde onu dinlemeli ve destek olunmalıdır.
- Çocuktan beklentiler, yetenekleriyle orantılı olmalıdır. Çocuğu yeteneklerinin üzerinde bir şeyler yapmaya zorlamak tik oluşumuna etki edebileceği gibi var olan tiklerin de sıklığının veya şiddetinin artmasına etki edecektir.
- Çocuğa sorunlarla başa çıkma ve fiziksel rahatlamayı sağlayıcı aktiviteler öğretilmelidir.
- Çocuk tik hareketleri sırasında uyarılmamalıdır.
- Tik hareketlerinin taklit edilerek tekrarlanması ve çocuk ile alay edilmesi önlenmelidir.
- Çocuğun tedirginliğinin, bunalımının nedeni bulunarak ortadan kaldırılmalıdır.
- Çocuk başkaları ile kıyaslanmamalıdır.
- Eğitimde şiddet kullanılmamalıdır.
- Kendine güven duygusu geliştirilmeli, çocuk daha iyi yapabildiği işlere teşvik edilmelidir.
- Çocuğa kötü örnek olunmamalıdır. Çocuk ebeveynlerden birinin tikini taklit edebilir.
- Çocuğun küçük yaşlarda korkuları, kaygıları varsa ertelemekten önlem alınmalıdır. Zamanında iyi müdahale edilmeyen korku ve kaygılar başka davranış problemlerine neden olabilir.
- Çocuğun öğretmeni ile işbirliği yapılmalı böylece sınıfta çocuk için daha olumlu ve destekleyici bir çevre sağlanmalıdır.
- Olay kronik hale gelmeden önce bir uzman yardımına başvurulmalıdır.
- Çocuğun yanında yer almalı; onu eleştirmek yerine anlamaya çalışılmalıdır.
- Çocuk tik davranışını belli bir durum ve ortamda sergiliyorsa, bu ortam veya durum iyice gözlenmelidir.
- Çocuk tik sırasında uyarılmamalı, çünkü uyarma sadece çocuğun stresini artırmaya neden olmaktadır.
- Çocuğu okulda tedirgin eden, bunalımına sebep olan faktörler araştırılarak ortadan kaldırılmalıdır.
- Çocuğun daha sosyal olması için gerekli tedbirler alınmalı, ilgi duyduğu sosyal aktivitelere yönlendirilmeli, görev ve sorumluluklar verilerek gruba katılmaya teşvik edilmelidir.
- Başarıları övülmeli ve ödüllendirilmelidir.
- Aile ve çocuğa karşı, daha anlayışlı, güven ve destek verici bir tutum benimsenmelidir.

2.2.2. Tırnak Yeme

Çocuklukta ve ergenlik çağında çok sık görülen bu alışkanlık 3-4 yaşlarında başlar. Tırnak yeme davranışı genellikle bu yaşlardan önce görülmez. Çünkü çocuklar bu yaşlardan önce yeterli dişe sahip değildir ve ağızsal yetenekleri gelişmemiştir. Tırnak yeme çocuğun,

bulunduğu ortamın güvensiz olduğuna işaret eder. En etkili yöntem 3-4 yaşlarına kadar bu alışkanlığın anne-baba tarafından görmezlikten gelinmesidir. Çocuk bu alışkanlıktan vazgeçmesi için zorlanmamalıdır. Daha sonra bu alışkanlık devam ederse, çocuğun gerginlik ve uyumsuzluk nedenleri iyice araştırılmalı ve bunlar saptanarak çözüm getirilmelidir.

Kaygı, en az yetişkinler kadar çocukları da olumsuz etkiler ve çocuklarda tırnak yeme davranışına sebep olan etkenler arasında yer alır. Korkutarak, ceza vererek yaklaşmak problemi büyütmeden başka işe yaramaz Alay etmek ve ad takmaktan da kaçınılmalıdır. Alışkanlık durumları çocuğun kontrolünün dışındadır çocuğu azarlamak, korkutmak, ceza vermek gibi zorlayıcı yöntemlerin uygulanması yararlı olmamaktadır. Hatta kimi zaman daha ağır duygusal problemlerin çıkmasına neden olabilir. Tırnak yeme alışkanlığının çocuklarda görülen en yaygın davranış örnekleri şunlardır: El parmaklarını tırnaklarını ya da nadiren ayak parmaklarının tırnaklarını kemirme, burun karıştırma, kıl koparma, dudaklarını kemirme, sürtünme, diş gıcırdatma şeklinde de görülür. Tırnak yeme davranışının ilk adımı, davranışın altında yatan nedenleri anlamak ve uygun yaklaşım belirlemek olmalıdır. Baskı, sıkıntı, olumsuz olaylar ve çocuğun çözemediği problemler tırnak yeme davranışlarına neden olmaktadır.

Anne-babanın sık kavga etmekten ve çocuklarda gerginlik, endişe meydana getirebilecek durumlardan kaçınmaları gerekir. Küçük çocuklar endişe ve korku oluşturacak durumlardan uzak tutulmalıdır. Ayrıca başkaları ile kıyaslamamalı, çocuk eğitiminde şiddet kullanılmamalıdır.

Çocuklara tırnak yemenin sakıncaları, bunun çok önemli olmasa da psikolojik bir rahatsızlık olduğunun açık ve net bir dille anlatılması da etkili bir yöntemdir. Çocuğun kendi tırnak bakımıyla uğraşması da alışkanlığın giderilmesinde yararlı bir yöntemdir. Bu konuda kız çocuklar tırnak bakımı için gerekli malzemeler alınarak da özendirilebilir. Ayrıca tırnaklar uzatılmadan kesilmeli böylece tırnak yeme zorlaştırılmalıdır.

Resim 2.8: Psikolojik kökenli bir alışkanlık “tırnak yeme”

En önemli yöntemlerden biri de tırnak yemenin ve ısırmanın çok kötü bir alışkanlık olmadığı ve tırnak yemenin istenildiği zaman bırakılabileceği çocuğa anlatılmalıdır. Çocuk buna inandırıldığı zaman bu alışkanlıktan vazgeçmek için çaba gösterecektir. Yaşı daha küçük olan çocuklarda ilgileri başka yöne çekilmeli, ellerini kullanacakları meşguliyet ve

oyunlar oynatılmalı, sevgi ile güven kazandırılmalıdır. Örneğin sevdiği bir meyveyi yemesi için çocuğa getirmek gibi. Çocuğun ilgisini çekecek etkinliklere yönlendirilmesi de etkili bir çözümdür (koleksiyon yapma resim yapma gibi).

Bazı istek ve davranışları engellenen, gereğinden fazla yasaklar konulan baskı ve kontrol altına alınan mutsuz çocuklar iç dünyalarında meydana gelen ve dışa vuramadıkları durumlarda tepkilerini tırnaklarını kemirerek, dudaklarını ısırarak, saç kopararak vb. tepkiler ile gidermeye çalışırlar. Tırnak yeme davranışının nedenlerini genel olarak aşağıda belirtildiği gibi sıralayabiliriz:

- Aile içinde aşırı baskılı ve otoriter bir eğitimin uygulanması,
- Vaktinden önce çocuğa tuvalet eğitimi ve temizlik alışkanlıkları kazandırmak istenmesi,
- Yeterli ilgi ve sevgi görememe,
- Çocuğun sürekli azarlanarak eleştirilmesi, kıyaslanması,
- Sıkıntı, gerginlik, kaygı ve korku duygularının yoğun yaşanması,
- Çocuğun çevresine ve kendine güven duymaması,
- Anne-baba geçimsizlikleri ve anne-babanın sık kavga etmesi,
- Ailede sorunlar yaşanması (babanın işsiz kalması, ailede ölüm vb.),
- Çocuğun yaşantısında meydana gelen yeni durum ve ortamlar (taşınma, boşanma),
- Aşırı koruyucu anne-baba tutumları,
- Anne-babanın çocuğun eğitiminde ve yetiştirilmesinde aşırı kaygılı olması,
- Yeni doğan veya mevcut kardeşleri kıskanma ayrıca anne-babanın kardeşler arasında ayırım yapması,
- Ailede herhangi bir bireyin tırnak yeme davranışı göstermesi ve çocuğun bu davranışı taklit etmesi,
- Çocuğun kapasitesinden fazla ders, iş, görev ile yükümlü ve sorumlu tutulması,
- Sınavlar, sınav öncesinde yaşanan yoğun tempo,
- Okulda yaşanan önemli bir olay, derslerde başarısızlık,
- Erken çocukluktan çocukluğa, çocukluktan ön ergenliğe geçiş dönemleri,
- Ergenlik çağındaki gençlerin arkadaşları ve başkaları yanında davranışlarının eleştirilmesi,
- Yalnızlık, aşağılık duygusu, arkadaşlarının ilgisini kaybetme korkusu,
- Okul uyumsuzlukları,
- Öğretmen ile iyi ilişkiler kuramama,
- Bazen de sıkıntı, stres, yorgunluk, çocuğun çözemediği birçok sorun problemsiz çocuklarda da bu davranışa yol açabilir.

Tırnak yeme alışkanlığı yetişkinler tarafından basit bir problem olarak görülmemelidir. Problemin nedenleri tespit edilmeli, gerekli tedbirler alınmalıdır.

2.2.3. Altını İslatma

Alt ıslatma (enüresiz), çocuğun beş yaşından sonra tekrarlayıcı nitelikte ve istem dışı idrar yapması ve yatağını ıslatması olarak tanımlanır.

Çocuklarda yatak ıslatma oldukça sık görülen, çocuğu ve aileyi üzen bir problemdir. Alt ıslatma daha çok geceleri görülür. Çocuklarda alt ıslatma davranışının geceleri daha çok görülme sebebi ise, çocukların bu kasları gece daha zor kontrol etmeleridir. Çoğu zaman mesane gelişimindeki gecikmenin bir sonucudur. Bu durum belli bir yaşa kadar çocuklar mesane kontrolünü sağlayamadıkları için normal karşılanmaktadır. Alt ıslatma çocuğun gece ve gündüz idrar kontrolünü sağlayabilecek olgunluğa ulaştığı 4 yaştan itibaren bir sorun olarak kabul edilmelidir.

Enürezis tanısı konması için; 4 yaşını dolduran çocuğun, yatağına ya da giysilerine tekrarlayıcı nitelikte idrar kaçırmaması ve bu davranışın en az üç ay süre ile haftada iki kez ortaya çıkması gerekir. Ayrıca klinik açıdan belirgin bir sıkıntı doğurması ya da önemli işlevsellik alanlarında (okulda, toplumsal, vb.) bozulmaya neden olması, bu davranışın tıbbi bir duruma bağlı olmaması durumunda davranışın psikolojik kökenli olduğu kanısını oluşturur. Bedensel, organik ve ruhsal etkenlerin bu rahatsızlıkta etkili olduğu görüşü yaygındır.

Altını ıslatmaya devam eden çocukların en büyük ihtiyaçları yetişkinlerin bu konuda anlayışlı davranışlarıdır. Bu durumun çocuğu da üzdüğü, utandırdığı bilinmelidir. Bazı çocuklar yatağına ıslatmamak için geceleri saatlerce uyumazlar. Çocuğa suçlayıcı konuşmadan kaçınılmalı, kendine güven duygusu geliştirici biçimde davranılmalıdır. Alt ıslatma sorunu ile karşılaşan yetişkinlerin çocuğun bir probleminin olduğunu bilmesi, anlayışlı, sabırlı olması gerekir.

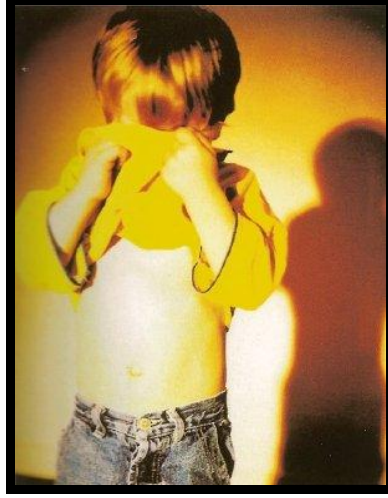
Çocuk arkadaşları veya kardeşleri ile kıyaslanmamalıdır. Yeni kardeş geldiğinde büyük çocuk ihmal edilmemelidir. Tuvalet eğitimi bir buçuk iki yaşları arasında uygulanmalıdır. Bu eğitim ne aşırı katı ve baskılı, ne de aşırı hoşgörülü ve disiplinsiz olmalıdır. Yaşına uygun davranışları desteklenmeli, ona olgunlaşma imkânı verilmelidir.

Çocuğun gece işemelerini kontrol altına almak amacı ile sıvı kısıtlaması yapılabilir. Akşam yemeklerinden sonra sıvı gıdalar en asgari düzeye indirilir. Böylece uykudaki idrar miktarı azaltılmış olur. Ayrıca, çocuk uyuduktan bir buçuk saat sonra uyandırılarak tuvalete gitmesi sağlanır. Gerek görülürse gecede iki kez çişe tutulabilir. Ancak yatmadan bir saat kadar önce mutlaka tuvalete gitmesi sağlanmalıdır.

Yatak çarşafı ve çocuğun giysileri sık değiştirilmelidir. Çocuğu temiz yatak içinde yatırmak, onun daha temiz ve dikkatli olmasını sağlar. Altına naylon sermekten, bez bağlamaktan vazgeçilmelidir. Ayaklarını üşütmemesine dikkat edilmelidir.

Altını ıslatma probleminden çok, bu çocuklara ailelerin ve toplumun yanlış tutumları zarar vermektedir. Bunların içinde en tehlikelisi cinsel bölgelere yönelik cezalandırma girişimleridir. Bu tür tutumlar, çocuklar üzerinde etkisi ömür boyu sürecektir izler bırakmaktadır. Altını ıslatan çocukların fizyolojik bir gelişme gecikmesi yaşadığı (diş çıkarmanın, konuşmanın gecikmesi gibi) ve ailenin temel görevinin çocuğun benlik saygısı zedelenmeden bu sorunu atlatmasını sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Çocuğun problemin çözümüne katılımı ve sorumluluk alması sağlanmalıdır. Çocuğa bunun bir hastalık olduğu, diğer çocuklarda da görülebildiği bu kontrolü kazanmasının kendi elinde olduğu anlatılmalı yeterli sevgi ve ilgi gösterilmelidir.

Bu amaç ile çocuğa ıslak veya kuru kalktığını kaydedebileceği bir çizelge hazırlanmalıdır. Çocuktan her sabah durumu gösterir bir işareti bu çizelgeye kendisinin koyması istenir. Kuru kalkılan günler için bir güneş, ıslak kalkılan günler için şemsiye resmi yaptırılabilir. Çocuk ile antlaşma yapılarak belirli süre aralıkları ile yapılan kontrollerde (hafta ya da aylık) çizelgedeki kuru günlerin sayısı hedeflenen seviyeye ulaşılmış ise çocuk ödüllendirilir. Ayrıca kuru kalkılan günlerde çocuğu överek memnuniyetimizi belirtmeliyiz. İdrar kesesinin kapasitesini artırmak için çocuğun gün içinde çiş geldiği zaman bir süre tutması (başlangıçta bir iki dakika) ve bu süreyi giderek artırmaya çalışması sağlanabilir.

Resim 2.9: Alt ıslatma probleminin çocuğu da üzdüğü, utandırdığı gerçeği

Zamanında ve doğru tuvalet eğitimi verilmesi çocuğun sonraki yaşantıları ve gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çocuklarda, tuvalet eğitiminin en geç kazanılan aşaması gece idrar kontrolüdür. Bazı çocuklarda, bu akranlarına göre daha da geç olmakta, çocuk gündüzleri kuru kalıp zamanında tuvalete giderken gece tuvalet ihtiyacıyla uykudan uyanamamaktadır. Yapılan araştırmalar enürezis de ailesel bir yatkınlık olduğunu ve erkek çocuklarda kızlara göre daha sık altını ıslatma sorunu yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu çocuklar, uykusu ağır, kolay uyandırılmayan çocuklardır. Alt ıslatma dört bölümde incelenir: Gece altını ıslatma, gündüz altını ıslatma, hem gece hem de gündüz altını ıslatma, ara sıra altını ıslatma.

Alt ıslatma çocuğun sosyal uyumunu, aile ilişkilerini ve ruh sağlığını olumsuz etkileyen bir sağlık sorunudur. Özellikle çocukların kişilik gelişiminde etkili olur, sosyal faaliyetlere katılımını güçleştirir ve yaşamını önemli ölçüde etkiler. Anne-babayı rahatsız ettiği kadar çocuğu ve ergeni de rahatsız eden bu durum zamanla öz güven ve kişilik gelişimine yansımaktadır. Çocuğun ve ergenin yaşamını önemli ölçüde etkileyen alt ıslatma probleminin ortadan kaldırılması durumunda benlik saygısının normale döndüğü yapılan araştırmalar ile belirlenmiştir.

Resim 2.10: Alt ıslatma problemi ve çocuğun kişilik gelişimi ilişkisi

Alt ıslatmanın nedenlerini aşağıda belirtildiği şekilde gruplayabiliriz:

- **Genetik nedenler;** altını ıslatma nedenlerinden birinin de kalıtım olduğu bilinmektedir. Alt ıslatma büyük oranda genetik yatkınlığa dayanır. Anne ya da babanın benzer bir sorun yaşamış olması, çocuk için de yüksek risk oluşturacaktır. Altını ıslatan çocukların % 70'inin anne veya babasının da çocukluk yıllarında ıslattığı tespit edilmiştir. Aile öyküsü olan, alt ıslatma problemlerinde iyileşme zamanı bakımından çocuklar ailelerine benzer bir seyir göstermektedirler. İkiz çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar da genetik faktörlerin bu bozukluğun ortaya çıkmasında güçlü bir neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca altını ıslatan çocukların, anne-babalarının derin uykulu oldukları gözlenmektedir.
- **Fizyolojik nedenler;** fizyolojik faktörler arasında mesanenin genişliği, yeterince büyümemiş olması, hacmi, normalde olmaması gereken bilinç dışı gelişen kasılmalar gibi bazı durumlar ya da hormonal etkenler söz konusu olabilir. Şeker hastalığı, böbreklerde bir bozukluğun olması ve benzeri durumlarda da çocukta alt ıslatma görülebilir. Aynı zamanda çocuğun altını ıslatması ile birlikte dirençli bazı mikroorganizmalar ile enfeksiyon o bölgede gelişebilir. Omurganın alt kısmında bir sorun olması, bağırsaklarda kurt bulunması, böbreklerde bir bozukluğun olması, boşaltım yolları ya da sidik torbasında problem çıkması, ağır uyku, çocuğun sık üşütmesi ve epilepsi nöbetleri de çocuklarda altını ıslatma nedeni olabilmektedir.
- **Psiko-sosyolojik nedenler;** alt ıslatma, kaygının bilinç dışı ifadesi olabilir. Bu nedenle anne-babaların bu durumu küçümsememeleri gerekir. Genelde çocuklar karşılaştıkları stres durumlarına karşı hayatın daha eski dönemlerine geri dönerler ve alt ıslatma, bebeksi hareketler ve konuşma gibi davranışlar gösterebilirler.

2.2.4. Parmak Emme

Parmak emme bebeklik dönemi birinci yaş aşamasında ve küçük çocuklarda oldukça yaygın görülen içgüdüsel bir davranıştır. Bebeklik döneminde bu durum bir bozukluk değil, davranış biçimidir. Yeni doğan bebeklerin hemen hepsinde parmak emme davranışının görülmesinin en önemli nedeni bebeklerin parmak emme davranışını anne karnında öğrenmesidir. Bebeklerin sahip olduğu en güçlü reflekslerden biri de emme refleksidir. Genellikle bebek bu dönemde nesnelere ağızına götürerek tanımak ister. Ayrıca bu durumdan haz duyar. Bazen çocuklar el, ayak parmaklarından başka giysilerini, oyuncaklarını battaniyesini emer. Gelişimi tamamlandıkça bu alışkanlıktan vazgeçer.

Parmak emme davranışı kronikleşmedikçe ve diğer problem davranışlarla birlikte ortaya çıkmadıkça bir bozukluk olarak görülmez; ancak, süregelmesi halinde dişlerde deformasyona neden olabileceği kanıtlanmıştır. Parmak emme davranışının başlangıcı çoğunlukla dokuz ay ve öncesidir. Dokuzuncu aydan itibaren uykusu gelen bebeklerin parmaklarını ağızlarına götürdükleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Çocuğu parmak emmeden vazgeçirmek üzere yapılan çabalar, 3- 4 yaşına kadar çocuk tarafından dirençle karşılanır. Bazı bebekler yeni dişlerinin çıkması, bazıları da zorlukla karşılaştıklarında utanma ve sıkılma belirtisi olarak parmaklarını emerler. 3-4 yaşlarına kadar normal görülmesi gereken bir olgudur.

Resim 2.11: Bebeklerin sahip olduğu en güçlü reflekslerden emme refleksi

Çocuklarda parmaklar dışında, dudaklarını, elbisesinin eteğini ve mendilinin, yastığının, yorganının ucunu veya benzer eşyayı emme davranışı rastlanabilir. Genellikle bu davranış geçici olup yaş büyüdükçe kaybolur. Alt ıslatmada olduğu gibi, sürekli parmak emme alışkanlığı da psikolojik sorun ve gerginliklerin bir sonucu olarak gelişebilir. Okul öncesi dönemde çocuğun parmak emmesi durumunda yetişkinler gereksiz telaş yerine, olayın temelinde anne-baba tutumlarının etkisi bulunduğunu düşünmeli ve uzmana danışarak sabırlı ve sürekli eğitimsel önlemler almalıdırlar. Halk arasında yaygın olarak başvurulan çocuğun ellerine acı sürmek problemi ortadan kaldırmayacağı gibi tersine artmasına ve yön değiştirmesine sebep olacaktır.

Parmak emme çocuğun içinde bulunduğu gerilimden kurtulmak için yöneldiği bir davranıştır. Çocuğa doğrudan yapılan uyarılar durumu çözmez. Çocukta kaygı ve gerilim

yaratan durumu araştırıp ortadan kaldırmak gerekir. Dikkatini başka yöne kaydırmak daha etkili bir yöntemdir. Bunun için çocuğa sakız ya da kuruyemiş gibi yiyecekler verilebilir. Ayrıca gelişim çağına göre çocuğa parmak emmenin zararlı etkileri anlatılmalı ve çözüm sürecine çocuğun da katılımı sağlanmalıdır. Bazı çocuklar ise yeterince sevgi ve ilgi görmedikleri için parmaklarını emerek dikkat çekmek isterler. Böyle durumlarda çocuk ile yeterince ilgilenilerek onun bu ihtiyacı giderilmelidir. Çocuklardan kapasitelerinin üzerinde beklentilere giren öğretmen ve aileler çocukta gerginlik yaratmış olabilirler. Bu tip beklentilerden vazgeçerek çocuğu tanımaya yönelmeli ve daha gerçekçi hedefler belirlenmelidir. Özellikle aileye yeni bir kardeş katılmış ise büyük çocuğun kaybettiği ilgiyi kazanmak için kardeşi taklit ederek parmağını emdiği sık görülen sebeplerdendir.

Resim 2.12: Parmak emme sorunu olan bir çocuk

Aşağıda belirtilen durumlar çocukta psikolojik sorunlar olabileceğine işaret ettiğinden bir çocuk psikiyatristinden yardım alınması gerekir.

- Parmak emme alışkanlığının gün içinde sürekli olması,
- 5-6 yaşından sonra da çocukta aynı sıklıkla devam etmesi,
- Çocuğun başka aktiviteler yapmaktansa parmak emmeyi tercih etmesi,
- Aile fertleri dışında kalan kişilerin yanında da parmak emmeye devam etmesi,
- Sosyal ortamlarda, kreş ve yuvalarda uyku vakti dışında parmak emmesi,
- Çocukta ek olarak konuşma ve iletişim problemleri olması,
- Diğer davranış ve duygusal problemlerin birlikte görülmesi,

Çocuklarda sık görülen parmak emme davranışının ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle yetişkinin, problemin nedenini tespit etmesi gerekir. Aradan belli bir süre geçmesi veya sıkıntılı durumun kaybolması halinde durum normale dönebilir. Çocukta sıkıntı yaratan ve çocuğu parmak emme davranışına iten nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Aile içi huzursuzluk ve iletişim problemleri,
- Anne-babanın aşırı cezalandırıcı ya da kollayıcı tutumları
- Çocuğa yeterli ilgi ve sevgi gösterilmemesi,
- Yeni bir kardeşin doğumu, anne-babanın kardeşler arasında ayırım yapması,
- Çocuğun çevresinde beklenmedik bir değişiklik meydana gelmesi (ev değişikliği vb.),
- Anne-babanın boşanması ya da sevilen birinin kaybı,

- Çocuğun uzun süreli yalnız bırakılması ve bakım verenden (anne, bakıcı, anne-babaanneden) ayrılık,
- Çocukta otizm, zekâ geriliği, bedensel engel vb. olması,
- Çocukluk çağı depresyonu ve kaygı bozuklukları,
- Çocuğun kendini değersiz hissetmesi, kendine duyduğu öz güvenin azlığı,
- Çocuğun örseleyici yaşam olaylarına maruz kalması (aile içi şiddet, istismar, savaş gibi).

Yukarıda belirtilen sıkıntılı yaşam olayları sonrası geçici bir süre çocuk parmak emmeye sığınabilir veya emme süresini artırabilir.

2.2.5. Yalancılık

Gerçeğe aykırı olduğunun bilinmesine rağmen aldatmak amacıyla, doğru diye söylenen söz ya da ileri sürülen sava yalan denmektedir. Sosyal bir davranış olan yalanın amacı, başkalarını yanıltmaktır. Bu girişim sözle olabildiği gibi, jest, yazı ve susmayla da olabilir. Ana-babaların birçoğu, çocuğun gerçeğe sadık kalmasını çok erken bir dönemde isterler. Çocuğun söylediği her yalan, davranış bozukluğu olarak algılanmamalıdır.

Çocuk 7 yaş öncesinde yalan söylemez. Hayal gücü zengin olan çocuklar kendi gerçeğini yalanlarla ifade eder. Duygu ve özlem dünyasını yalanlarla yansıtır. Çocuğun düşle gerçeği karıştırdığı yaşlarda, gerçek olmayan olayları gerçekmiş gibi anlatmasını, içinde bulunduğu yaşın gelişim özelliği olarak nitelendirmek gerekir. Özellikle 5-6 yaşına kadar yalan söylemenin pek önemi yoktur. Hatta bu durumun ortadan kalkması için okul dönemine kadar beklemek gerekebilir. Okul yaşına kadar çocuklar kasıtlı yalan söylemezler ama olayları abartılı bir şekilde anlatırlar. Bazen öyle hayaller kurarlar ki buna kendileri de inanırlar. Çünkü bu dönemlerde çocuklarda belleğin kontrolü henüz gelişmemiştir. Yalan söyleme çocukta bir tür hayal oyunudur. Kısaca diyebiliriz ki çocukların 7 yaş öncesi söyledikleri ve anlattıkları kandırma ve yanıltma amacı taşımaz.

Resim 2.13: Zamanla yalanın alışkanlığa dönüşmesi

Küçük çocukların kasıtlı yalan söylemesinin sebebi, eğitimsel yanlışlıklar, korku, sorumluluktan kaçma, cezadan kurtulma olabilir. Şiddet içeren yaklaşımlarla karşı karşıya kalan çocukların (dayak, aşağılanma, haksız ve ağır eleştirisi, azar vb.) kolaylıkla yalan söyledikleri sık karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle çocuğun eğitiminde şiddet kullanmak oldukça sakıncalı bir davranıştır. Dayaktan, şiddetten, ağır ve suçla örtüşmeyen cezalardan

kurtulmak için, çocukların yanlış davranışları inkâr ettikleri, kendilerini masum gösterdikleri birtakım hayali oyunlara ve söylemlere başvurdukları görülür.

Çocuğun yalan söylemesiyle etkili bir mücadele için öncelikle yalanın ne tür olduğu bilinmelidir. Yalan tipleri arasındaki farkların iyice görülmesi, çocuğun davranışının nedenlerinin tespit edilmesi için önemli bir etkidir ve yalandan çok, buna neden olan psikolojik faktörler ele alınmalıdır. Küçük çocukların (sözde) yalanları ahlaki bir hata gibi görülmemelidir. Böyle bir davranış karşısında değer yargılarını anlatmak ya da kızgınlıkla cezalandırmak yanlış olur. Önceden çocuğa doğru söylemenin övülmeye değer bir davranış olduğu anlatılmalıdır.

Yalan, çocuklarda tatmin edici bir düşünce biçiminde de ortaya çıkabilir. Babası yurt dışında olan ve uzun süre babasından ayrı kalan bir çocuğun yakınlarına babasının akşam güzel bir doğum günü hediyesi getirdiğini söylemesi gibi. Yalanın birçok çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır;

- **Hayali yalanlar;** bu yalanlar erken çocukluk döneminde, okul çağına gelmemiş çocuklarda görülür. Çocukların bu yalanları kasıtlı ve kinli değildir. Bu hayallerin aşırı olmamak şartıyla, çocuğun gelişiminin bir parçası olduğu ve hayal gücünü geliştirdiği unutulmamalıdır. Çocuğun bu dönemi problemsiz atlatması için hayal ile gerçeği ayırt etmesine uygun bir dille yardımcı olunması gerekir.
- **Taklit yalanları;** çocukları eğlendirmek için, onların ilgilerini çekmek için büyükler tarafından söylenenlerin çocuk tarafından gerçekmiş gibi algılanmasıdır. Çocuklar anne-babalarını örnek alır ve taklit ederler, çoğu zaman hatalarının farkında değildirler. Yaptıklarını anne-babaları da yaptığı için doğru sanırlar.
- **Abartı yalanları;** abartı çocuklarda oldukça sık görülen genel bir özelliktir. Çoğu zaman taklit ile başlar ve gelişir. Çocuklar heyecan yaratmak ve ilgi çekmek için olayları büyüterek anlatırlar. Çocuğun bu davranışı devam ettirmesinde çevrenin etkisi ve tutumu etkilidir.
- **Sosyal yalanlar;** toplumumuzda en sık görülen yalan türüdür. Zararsız gibi görünen bu yalanları yetişkinler başkalarının özellikle de çocuklarının yanında söylemekten kaçınmazlar. Bu nedenle çocuklar bu yalanları daha çok anne-babalarından taklit yoluyla öğrenirler. Örneğin; sağlıklı olmalarına rağmen yetişkinlerin davet edildikleri yere “rahatsızım” diyerek katılmamaları gibi. Bireyin canının istediği faaliyetleri yapması, istemedikleri için de yalan söylemesi doğal gibi görüldüğünden çok sık başvurulmaktadır. Yalan ortaya çıktığında başka bir yalan söylenerek olay kapatılmaya çalışılır. Büyükler çocuklar aynı şeyleri yaptıklarında çoğu zaman öfkelenir ve zaman zaman da ceza verirler. Ama unutulmaması gerekir ki bu tür yalanlarda çocuklara yetişkinler örnek olmaktadır.

- **Savunma yalanları;** çocukların ve gençlerin kendilerini korumak için söyledikleri yalandır. Cezadan kurtulma amacı taşır. Genellikle yanlış ana-baba tutumları ile ortaya çıkar. Çocuklar sık sorgulandıklarında, aşırı yasaklar konulduğunda, kapasitelerinin üzerinde zorlandıklarında sık sık bu çeşit yalanlara başvururlar. Çocuğa ve gence güvensizlik, şüphe, çocuğun her söylediğinin araştırılması ve yalan söylemekle itham edilmesi çocukta bu tür yalanları alışkanlık haline getirir.
- **Dikkat çekme yalanları;** çocuklar çoğu zaman dikkat çekmek için yalana başvururlar. Bu durum genellikle ilgi ve sevgi eksikliği durumunda ortaya çıkar. Yetişkinlerin beklentileri doğrultusundaki davranışları yapmış göstermek için söylenen yalanlardır.
- **Yüceltilmiş yalanlar;** başkalarının hayranlığını kazanmak ve ödüllendirilmek için söylenen yalanlardır. Takdir ve mükâfat görme insanın yaratılışında vardır. Temel bir ihtiyaç olan bu davranışları normal olarak görmeyen, bu davranışları için yeteri kadar başarı gösteremeyen çocuklar, yalanlara başvuracaklardır. Bu nedenle çocukların olduğu gibi kabullenilmesi ve birçok yönden tanınması gerekir. Gerekli tedbirler alınmadığı durumlarda çocuklarda yalancılık alışkanlık haline dönüşür.
- **Zıddına söylenen yalanlar;** olumsuz ilişkiler ve düşmanca duygular sonucu söylenen yalanlardır. Örneğin sevmediği kişilerin rahatsız olmasını sağlamak için söylenen yalanlardır.
- **İntikam yalanları;** çocukların karşısındaki insanlardan intikam almak amacı ile başvurdukları yalanlardır. Sevmedikleri ve isteklerini engelleyen kimseleri rahatsız etmek, onları zarara sokmak ve zor durumda bırakmak için söylenen planlı yalanlardır.
- **Patolojik (hastalık) yalanlar;** herhangi bir kazanç ve çıkar düşünülmeden planlanarak söylenen yalanlardır. Ergenlik döneminin başlarında sık karşılaşılan bir durumdur. Çoğunlukla okuldan ve evden kaçma ve hırsızlık ile ilgilidir. Tedavisi yapılmaz ise bir hayat boyu sürebilir. Geniş bir inceleme ile ve bu konudaki uzman kişilerin yardımına başvurularak durum ortadan kaldırılabılır. Böyle bir durumda okul psikolojik danışmanları ve uzman kişilerden yardım almak için anne ve babalar kesinlikle çekinmemelidirler.
- **Menfaat yalanları;** bu tür yalanlar başkalarından çıkar ve menfaat beklenildiği zamanlarda sık olarak söylenmektedir. Genellikle yetişkinlerin söyledikleri yalanlara çocukları şahit göstermeleri sonucu oluşur. Çocuğun bunu her yaptığında ödüllendirilmesi çocukta alışkanlığa sebep olmaktadır. Çocukluk döneminde bu şekilde yalan söylemeye alıştırlan çocuklar toplumun geleceği açısından tehlike oluşturmaktadırlar.

Yalan söyleme davranışını düzeltmek için çocuğun neden yalan söylediğini bulmak gerekir. Çocuğu yalan söylemeye iten psikolojik nedenleri aşağıda belirtildiği şekilde sıralayabiliriz:

- Baskıcı ve otoriter anne-baba tutumları,
- Çocuğun, sevgi ve ilgi ihtiyacının yeterince karşılanmaması,
- Anne-babanın olumsuz model olması,
- Ailenin, çocuğa üstesinden gelemeyeceği sorumluluklar yüklemesi,
- Aile kurallarının çok katı olması,
- Çocuğa şiddet uygulanması,
- Ailenin çocukla iletişiminin bozuk olması,
- Çocuğun sık sık eleştirilmesi ve başkaları ile kıyaslanması,
- Çocuğun mükemmelliğe zorlanması,
- Cezadan kurtulma çabası,
- Çocuğun başkalarının hayranlığını kazanmak istemesi,
- Yetişkinlerin aşırı hoşgörülü tutum sonucu, çocuklarının yaptıkları hataları yalan söyleyerek kapatmaya çalışmaları,
- Çocuğa yanlış değer yargıları verilerek aile durumu, ekonomik durum, hakkında arkadaşlarına yalan söylemeye itilmesi (arabaları olmadığı halde arkadaşlarına arabalarının olduğunu söylemesi gibi),
- Çocuğun davranışlarının çok sorgulanması ve baskı yapılması,
- Çocuğun istek ve dileklerini açığa vurma güdüsünün yoğun yaşanması ve yetişkinler tarafından görmemezlikten gelinmesi (babası ölen çocuğun babasının seyahate çıktığını söylemesi gibi),
- Çocuğa yeterli güven duygusunun verilmemesi ve çekingenlik duygusu sonucunda çocuk bunu yalanlarla sağlamaya çalışılabilir (toplum içinde çok heyecanlanan çocuğun bildiği bir şiiri bilmiyorum diyerek okumaması gibi).

Sıralanan bütün bu nedenlerin altında beş temel duygu yatmaktadır. Çocuğu yalan söylemeye iten bu beş temel duygu; aşağılık duygusu, suçluluk duygusu, saldırganlık (kin, nefret, öç alma vb.), kıskançlık ve korku duygusudur.

Yetişkinler yalana tepki gösterirken, çocuğu ne ile cezalandırdıklarını kesin olarak belirtmelidirler. Cezanın yalan için mi, yoksa yalanın sebebi için mi olduğunun gerek anne-baba gerekse çocuk için yanlış anlamaya neden olmayacak şekilde açık ve net olması gerekir. Cezalar ise şiddet ve çocuğun benlik saygısını zedeleyecek biçimde olmamalıdır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki baskı yapmayan, korkutmayan, yeterli sevgi ve anlayış gösteren anne-babaların çocukları daha az yalana başvurumaktadırlar. Çocuklara aşırı baskı uygulanmamalı, çok dar sınırlar çizilmemelidir. Çocuk bu sınırları aşmak için yalana başvurabilir.

2.2.6. Utangaçlık

Utangaçlık, belirli çağlarda normal bir duygudur. 0-2 yaşlarda yabancı yüzlerden kaçma, yüzünü saklama görülebilir. Ön ergenlik döneminde ise, utangaçlık çocuğu oldukça rahatsız eden bir durumdur. Hızla gelişen beden yapısına ayak uyduramama, sakarlık vb. ergenlik özellikleri çocuklarda utanç duygusu oluşturabilmektedir. Çocuğun zamanla durumunu benimsemesi ve kabul etmesi ile bu durum düzelir.

Resim 2.14: 0-2 yaşlarında görülen normal karşılanan utangaçlık

Utangaçlığı problem olarak algıladığımızda; bu çocuklar kendine güveni az, çekingen, içe dönük çocuklardır. Başkalarının bulunduğu olaylardan çekinmeyi tercih ederler. Başkaları için tehlike oluşturmazlar; ama, kendileri için birçok ruhsal duygusal problem yaratırlar. Kendi hallerinde olurlar, yetişkinler için çatışma yaratan çocuk değildirler. Hatta yetişkinlerin gözünde uyumlu ve sevimlidirler; ama, kendi benlikleri çatışma içindedirler.

Utangaçlığın nedenleri genellikle, çevre ve yetiştirme ortamları ile ilgilidir. Çocukların sosyal yaşantılarının sınırlı olması, yanlış telkinler ve eğitimler ile çocukların küçük hataları karşısında, ayıplaması ve azarlaması gibi yaklaşımlar, çocuğun utangaç olmasına yol açabilir. Ayrıca otoriter anne ve baba eğitimi, çocuğa değer vermeme, ona ailenin bir bireyi gibi davranmama, onu fazla korumak, toplum içine çıkarmamak, devamlı yalnız bırakmak çocuğu çekingen ve utangaç yapar.

Utangaçlığı önlemek veya düzeltmek mümkündür. Alınması gereken önlemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Çocuğa teşvik edici davranışlarda bulunarak kendine olan güvenini arttırmak ve sosyal becerilerle donanmasını sağlamak (yetişkinin çocuğa güzel giyinme, konuşma, toplu yerlerde nasıl davranacağı ile ilgili bilgi vermesinin yanında model olması gibi),
- Çocukları mümkün olduğunca sosyal faaliyetlere katılmaya teşvik etmek,
- Çocukların hatalarını hemen ayıplayarak onları özellikle başkalarının yanında utandırmamak,
- Kısa vadeli hedefler belirleyerek çocuğun ya da gencin bu hedeflere ulaşmasına yardımcı olmak, böylece herkesin farklı yetenekleri olduğuna, kendisinin de mutlaka iyi yapabileceği bir iş olabileceğine onu inandırmak,
- Çocuklara yanlış telkinlerde bulunmamak, her becerinin zamanla oluşabileceğini, mükemmelliğin hiçbir zaman kısa sürede kendi kendine oluşmayacağını ve belli bir sürede gelişebileceğini çocuklara uygun bir dille anlatmak.

2.3. Sosyal Uyum İle İlgili Problemler

Madde bağımlılığı, yetersiz beslenme, göç, suç işleme, suça yönelme, çalışma, ihmal, istismar ve terk edilme gibi riskli hayat şartlarından dolayı bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesine denir. Sosyal uyum problemleri olan çocuk ve gençlerde sıklıkla görülen özellikler şunlardır:

- Sosyal, duygusal, iletişimde uyum güçlükleri,
- Dikkat dağınıklığı, okul başarısı ve arkadaş ilişkilerinde problemler,
- Suça yönelme ve aşırı risk alma,
- İçe dönüklük, sosyal ilişkilerde zayıflık veya aşırılıklar,

Kimi bireylerde yetişme koşullarından, olumsuz aile tutumlarından (aşırı koruyuculuk, ilgisizlik, şiddet vb.) maddi yetersizliklerden, sosyal, kültürel olanaksızlıklardan dolayı bu farklılıklar daha ileri düzeyde görülerek, olumsuz davranış örüntüleri şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

2.3.1. Sosyal Duygusal İletişimde Uyum Güçlüğü

Duygusal uyum problemleri; sağlık durumu, zihinsel ve duygusal faktörlerle açıklanamayan davranış biçimleridir. Birey kendisi ve çevresiyle dengeli, doyurucu ilişki kurma ve sürdürmede güçlük çeker. Sosyal, duygusal, iletişimde uyum güçlükleri gözlenir. Dikkat dağınıklığı, okul başarısı ve arkadaş ilişkilerinde problemler sıklıkla ortaya çıkar. Suça yönelme ve aşırı risk alma özellikleri gösterebilirler. İçe dönüklük, sosyal ilişkilerde zayıflık veya aşırılıklar gözlenebilir.

Duygusal uyum problemi; genel bir mutsuzluk ve depresyon hâli, bireysel veya okul problemleriyle ilgili korku, tırnak yeme, parmak emme ve benzeri fiziksel belirtilerden bir veya birden fazlasının uzun süreli olarak ortaya çıkması nedeniyle eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi durumudur.

İnsan davranışları birçok etmenin sonucu olarak meydana gelmektedir. Duygu ve davranış bozukluğunun nedenlerini açıklamada yaşanan asıl sorun davranışların tek bir nedene bağlanmaya çalışılmasıdır. Yine farklı kuramsal yaklaşımların farklı açıklamalarla konuyu açıklamaya çalışması durumun daha karmaşık hâl almasına neden olmaktadır. Duygu ve davranış bozukluğunun nedenleri belirlemede karşılaşılan güçlükler ve kuramsal yaklaşımlarının farklı açılardan bakmalarına rağmen duygu ve davranış bozukluğuna neden olan etmenler biyolojik ve çevresel olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

- **Biyolojik etmenler;** günümüzde insan davranışlarını biyolojik yapının etkilediği kabul edilmektedir. Bununla birlikte biyolojik özellikler tek başına bireylerdeki duygu ve davranış bozukluğunun nedeni olarak görülmemektedir. Her birey biyolojik yapısının bir sonucu olarak doğuştan bazı eğilimlerle dünyaya gelmektedir. Daha sonraki yıllarda yaşanan çevre ve edinilen deneyimler bu eğilimleri biçimlendirmektedir. Örneğin, doğuştan zor yapıda olan bir birey, yaşantılarının sonucunda farklı bir kişilik sergileyebilmektedir. Bu yönüyle biyolojik etmenleri çevresel etmenlerden ayırt edebilmek oldukça güç olmaktadır.

- **Çevresel etmenler;** çevresel etmenler bireyin davranışlarında etkili olan her çeşit olaylardır ve ev ve okul ortamlarıyla yakından ilişkilidir. Bu yönüyle çevresel etmenler okul etmenleri ve aile etmenleri olarak iki grupta ele alınmaktadır.
 - **Aile etmenleri;** birey, yaşamının ilk yıllarını ev ortamlarında ailesiyle geçirmektedir. Bu yıllar aynı zamanda bireyin kişilik özelliklerinin biçimlendiği yıllardır ve ailenin bireye yönelik davranışları, bireyin kişilik yapısının temelini oluşturmaktadır. Ailenin olumlu ve yapıcı davranış ve yaklaşımları bireyin pozitif davranışlar geliştirmesine yardımcı olduğu gibi bunun tersine olumsuz ve yıpratıcı davranış ve yaklaşımları bireyin problem sayılabilecek negatif davranışlar geliştirmesine neden olmaktadır.
 - **Okul etmenleri;** bireyin duygusal gelişiminde aile yaşantısının yanı sıra okul yaşantısının önemli oranda etkili olduğu bilinmektedir. Okul ortamı birey için aileden sonra yeni bir psikolojik ortamdır ve okul arkadaşları, öğretmen davranış ve yaklaşımları, okul kuralları ve okul çalışmaları bireyin duyu ve davranışlarının şekillenmesine neden olabilmektedir. Bunun yanında bireyin okul başarısı ya da başarısızlığının duyu ve davranış gelişimini etkilediği yapılan araştırmalar göstermektedir.

Duygusal uyum problemleri yaşayan çocuklarda alınması gereken önlemlerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Çocuktan beklenen davranışlar açıklanmalıdır.
- Yetişkin, beklentilerini çocuğa iletirken açık ve sakin olmalıdır.
- Çocuğun davranışlarının uygun ve tutarlı sonuçları olması sağlanmalıdır. Uygun davranışlar hemen görülmeli ve pekiştirilmelidir.
- Yetişkinler çocuğun davranışına ve akademik performansına ilişkin gerçekçi beklentilere sahip olmalıdır. Çocuk başarılı olma duygusunu yaşayabilmeli ve başarısıyla övünmesini bilmelidir.
- Yetişkin çocuğun duygularını ve uyumsuz davranışlara neden olacak çevre koşullarını iyi bilmelidir. Gerekirse değiştirmeye çalışmalıdır.
- Çocuğun bulunduğu çevrede sevgi ve güven ortamı hâkim olmalıdır. Bu ortamda çocukların uygun davranışların gelişmesi daha kolay olmaktadır.
- Gerektiğinde çocuğun uygunsuz davranışları için uzman görüşüne başvurmalı, uzmanla iş birliğinin yolları aranmalıdır.

2.3.2. Dikkat Dağınıklığı

Dikkat; duygularla düşüncüyü bir nokta üzerinde toplama, uyanıklık hâli olarak tanımlanmaktadır ve öğrenmenin en önemli unsurlarındandır. Eğitimde dikkat, algılama ve anlamlandırma sürecidir. Bu süreçte yaşanan problemler dikkatsizlik olarak adlandırılır.

Resim 2.15: Dikkat dağınıklığının okul başarısı ve sosyal ilişkilere olumsuz etkileri

Çocukların okulda, arkadaş ortamlarında dikkat sorunu yaşamaları, hem ders başarısını hem sosyal ilişkilerini olumsuz etkiler. Başarısızlıkları düşük benlik algısı geliştirmelerine neden olur. Her zaman başarısız olacakları, beceremeyecekleri inancıyla işe başlayan çocuklarda bu düşünce kısır döngü olarak onları başarısızlığa sevk eder. Yetersizlik duyguları, ilişkilerindeki bozukluk içlerinde büyük üzüntüye sebep olur ve öfke duygularını uyandırır. Bu öfkelerini ya içlerine atarak kendilerine zarar verme yolunu seçerler ya da herkesi rahatsız edecek biçimde, saldırganlıkla çevreye yöneltilir.

Dikkat dağınıklığı bebeklikten başlayabilen ve erişkinlikte de görülebilen bir sorundur. Dikkat dağınıklığı, çocuğun zekâ puanıyla yani üstün zekâlı veya normal zekâlı olup olmadığıyla doğrudan ilişkili değildir. Zekâsı normal ya da üstün olduğu hâlde, dikkati dağınık olduğu için kendini derse veremeyen birçok çocuk ve genç başarısız olabilmektedir.

Dikkat dağınıklığının okul öncesi, okul çağı ve ergenlik dönemindeki belirtileri genel hatlarıyla aşağıdaki gibidir. Ancak bu özelliklerin bulunduğu her çocukta dikkat dağınıklığı olduğu düşünülmemelidir. Davranışların ne sıklıkta ve hangi alanlarda yaşandığı da çok önemlidir. Dikkat dağınıklığı olan çocukların özellikleri şunlardır:

- Sık sık bir oyundan diğerine geçerler.
- Gereğinden çok hareketlidirler, düşünmeden hareket ederler.
- Belirli bir uğraş ile çok kısa süre ilgilenebilirler.
- Sakardırlar, sık sık yaralanabilirler.
- Faaliyetleri sürdürmez, yarım bırakırlar.
- Dersi dikkatle dinleyemezler, etrafı ile daha çok ilgilenirler.
- Ev ödevlerini almayı unuturlar ya da eksik alırlar.
- Eşyalarını tam olarak getirmezler, kaybederler.
- Dağınıklıkları vardır, defter vb. gereçlerinin düzenleri bozuktur.
- Gelişim düzeyi içinde geç olgunlaşırlar.
- Öğretmenlerle ilişkilerinde sorunlar yaşarlar. Karşılık veren, saygısız, ilgisiz bir öğrenci olabilirler.
- Zekâlarına uygun hayat başarısı gösteremezler.

- Algıladıklarını örgütlemeye, organize etmeye mesela okuduklarını anlamlandırmada güçlük çekerler. ("p, b, d" harflerini çoğu kez karıştırırlar.)
- İyi arkadaş ilişkileri kurmada zorlanırlar.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Çocuklardaki 'dikkat dağınıklığı' zihinsel bir özür değil, yalnızca bir çalışmayı veya etkinliği sürdürmemeye problemdir. Genellikle yedi yaşından itibaren kendini daha fazla gösterir, ancak 4-5 yaşlarında belirtileri saptanabilir. Dikkat eksikliği sendromu ya da hiperaktivite sendromu olarak da bilinir. Hiperaktivite bir öğrenme bozukluğu değil, bir davranış sorunudur. Hiperaktivite aile için olduğu kadar çocuğun kendisi için de büyük bir stres kaynağıdır. Hiperaktif çocuklar genellikle davranışlarının dikkat dağıtıcı ve rahatsız edici olduğunu bilirler; fakat, bu konuda ellerinden bir şey gelmez. Anne-babaların bunu anlamaları ve çocuklarına sevgi ve destek vermeleri gerekir. Anne-babalar hiperaktivitenin getirdiği zorlukları aşabilmek için çocuklarının doktoru, öğretmenleri ve danışmanlarıyla işbirliği yapmalıdırlar. Dikkat dağınıklığının çok yüksek olduğu durumlarda hekim kontrolünde ilaç tedavisi de söz konusu olabilir. Hiperaktivitenin sebepleri tam olarak anlaşılmamıştır. Bazı araştırmalar aşağıdaki sebepler üzerinde durmaktadır:

- Hiperaktif çocukların beyinlerinde mesaj alış verişini gerçekleştiren kimyasal maddelerde bir sorun vardır.
- Anne-babadan birinde veya her ikisinde de hiperaktivite varsa, bunların çocuklarında da hiperaktivite belirtilerine rastlanabilir.
- Hiperaktivite, çocukluk çağı hastalıklarından sonra görülebilir.
- Gelişimsel sorunlar hiperaktivite ile bağlantılı olabilir.
- Beyin dokusundaki doğumsal ya da sonradan olma zedelenmeler hiperaktiviteye sebep olabilir.
- Psikolojik etkenler hiperaktiviteye sebep olabilir.

Dikkat dağınıklığı olan çocukların bu durumları erken fark edilebilir ve kendilerine yardımda bulunulabilirse başarıyı yakalayabilirler. Anne-baba ve eğitimciler çocuklara şu şekillerde yaklaşmalıdırlar:

- Öncelikle dikkat dağınıklığı hakkında bilgi sahibi olunmalı,
- Çocuğun davranışları ya da derslerle ilgili yaşadığı sıkıntıları yaramazlık ya da tembellik olarak yorumlanmamalı,
- Evde verilecek görevlerle (ilk önce onun da hoşuna giden görevler tercih edilmelidir) dikkat yoğunluğu ve süresi artırılmalı,
- Davranışlar ile ilgili daha sık geri bildirimde bulunmalı, sonuçları çocukla paylaşılmalı,
- Çocuğun dikkatli davranışları ödüllendirilmeli (Ödülün her zaman maddi olması gerekmez, ebeveynin ilgisi ve mutlu olduğunu göstermesi yeterli olabilir.),
- Çocuk kendisinden beklenilenin ne olduğunu tam anlamıyla bilmeli, bu nedenle beklentiler çocuğa açıklanmalı, beklentilerde tutarlı olunmalı,
- Bilmece çözmek, resimleri eşlemek gibi hafıza ve dikkat üzerine olumlu etkiler yapacak etkinlikler tercih edilmeli,
- Çocuk; boyama, boncuk dizme ve el işlerine teşvik edilmeli,

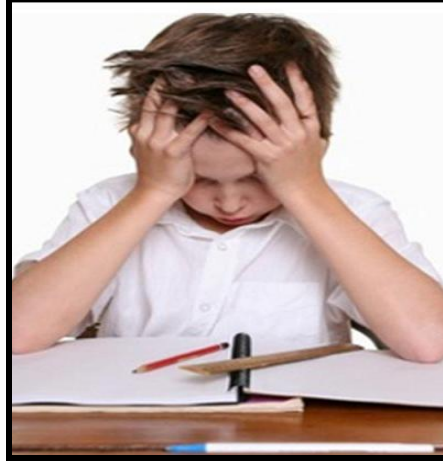
- Çocuklar konuşurken göz kontağı kurulmalı,
- Yönergeler basit bir dille, karmaşa yaratmadan anlatılmalı,
- Çalışma ortamı fiziksel olarak uygun hâle getirilmeli,
- Çocuk uzun süre televizyon ve bilgisayar başında oturmamalı (Bu tür uyarıcılar çocuğun dikkat problemi yaşamasında risk oluşturabilir.),
- Kitap okurken özellikle çocuğun ilgisini çekebilecek bol resimli ve büyük yazılı kitaplar seçilmeli,
- Yanlış yaptığı zaman azarlamak çocuğun daha fazla karmaşa yaşamasına, bu yüzden daha fazla sakarlık ve hata yapmasına neden olur, hoşgörölü ve motive edici sözler kullanıp başarısızlık duygusunu yenmesi sağlanmalı,
- Çocuğa çalışma esnasında ipuçları verilerek hatırlamasına yardımcı olunmalı,
- Bazı etkinlikler ve çalışmalar oyunlaştırılıp ders zevkli hale getirilmeli (çocuk farkında olmadan derse aktif olarak katılımı sağlanmalı),
- Çalışma yapılırken aşamalı şekilde etkinliğe ara verilmeli, daha sonra tekrar çalışmaya geri dönülmeli,
- Etkinlikler ve dersleriyle ilgili tekrarlar sık sık yapılmalı, gerektiğinde kısa kısa notlar alması sağlanmalı,
- Çocuk aşırı disiplin altına alınmamalı,
- Eğer dikkat dağınıklığı çocukta çok yoğun şekilde yaşıyorsa bir psikologdan veya özel eğitim kurumlarından destek alınmalı.

2.3.3. Okul Başarısındaki Problemler

Çocuk, aile içinde sonsuz serbest bir hayata sahiptir. İstedğini yapar ve çoğunlukla yaptırır. Okulda ise durum başkadır. Çocuk kendisinden istenen şeyleri kısıtlı bir zaman çerçevesinde yapmak zorundadır. Çocuk okul ortamında fazla zorlanmamalıdır. Oyunla öğrenme, başka bir deyimle öğretme yöntemi uygulanmalıdır. Hiperaktif (aşırı hareketli) çocuklar için hareketsiz ve sessiz oturmak mümkün değildir. Bu çocuklar hiçbir zaman bu durumlarından dolayı cezalandırılmamalı veya hareketsiz oturmaya zorlanmamalıdır. Bu çocuklara özel gruplar oluşturarak bol bol hareket etme fırsatı tanınmalıdır. 6-7 yaşlarındaki bazı çocuklar henüz hayal dünyasından kurtulmuş değildir. Bu çocukları çevresi ne derece mutlu etmiyorsa, çocuk o derecede hayal dünyasında yaşamayı tercih eder. Aşırı biçimde hayal dünyasına kapanmış çocuklara otistik çocuklar denir. Bu çocuklar çevreleri ile ilişkilerini tamamen kesmişlerdir. Konuşmazlar, kendi hayal dünyalarında yaşarlar. Devamlı terapi ve anne-baba eğitimi ile çocuklar bu durumdan kurtulabilirler.

Nevrotik bir öğretmen, çocuk için tehlike arz edebilir. Öğrencilere olan yaklaşımı, yardım etme isteği eksiktir, sert bir tutumu vardır. Ebeveynin evde verdiği yanlış eğitim, ailenin sosyo-ekonomik sıkıntıları çocuğun başarısını engeller. S. Freud çocuktaki korkuların, yeteneksizliklerin, karakter bozukluklarının nedeninde çevrenin rolünün büyük olduğunu ileri sürmüştür. Davranış bozukluklarının gelişmesinde en büyük rol nevroitik korkulardır. Bu tip korkular gerçek obje ve durumlara karşı duyulan korku yerine, korkulmayacak objelere veya durumlara karşı duyulan korkudur. Çoğunlukla, kalp çarpmaları, adale çalışmalarındaki bozukluk örneğin, titreme, mide bozuklukları, yatak ıslatmaları, baş dönmeleri, baş ağrıları şeklinde ortaya çıkar (sınav korkusuyla, kızarma, kekemelik vb.). Aile içi geçimsizlikler, anne-babanın yanlış eğitim ve tutumları, çocuğun okul başarısını önemli ölçüde etkiler. Çocuğun zekâsı normal olduğu halde zihinsel engelli

gibi görünebilir ya da okulda başarısız olur. İyi bir öğretmen, sevgi dolu yaklaşım ile iyi bir psikiyatrist kadar çocuğa yararlı olabilir.

Resim 2.16: Gerilimli bir çocuk

Öğrenme, benlik saygısının yerleşmesine olanak sağlar. Çocuk kendine saygı duymayı, güvenmeyi, başarıya olan ihtiyacını okulda doyurur. Öğrenme ayrıca bir topluluğa ait olma gereksiniminden doğar. Çocuk okulda kabul görme, beğenilme, bir şeyler başarma duygusunu tatma ve takdir edilmeyi ister. Çocuk psikolojisinden anlayan bir öğretmen çocuğun ihtiyaçlarını giderir. Öğretmen, öğretim metotlarını ustalıkla kullanmalı, tüm çocukların yeteneklerini tanıma yoluna gitmelidir. Öğrenmede yardımcı yetersiz olan öğretmen, çocuğun ruh sağlığını bozar. Çok işlenen yaygın hatalardan biri de bazı ilgi ve becerilerin çocukların beyin, sinir ve organlarının henüz o işi yapacak olgunluğa ulaşmadan verilmesidir. Bu gibi hallerde çocuklarda sinirlilik, dengesizlik ve hırçınlık görülür. Öğrenmek istediği halde öğrenememek engelleyici bir durumdur. Öğretmenlerin ve ana-babaların hoşuna gidememek bir gerilim yaratır. Devamlı bir gerilim benlik saygısını zedeler. Sınıfta duyulan gerilim okul dışında kavgalara neden olur. Küçük bir çocuğun okulda beklenmeyen bir güçlüğe uğramasında çoğunlukla duygusal bozuklukların işe karıştığı görülür.

Okuma güçlükleri olan çocukların klinik incelemesinde mevcut güçlüklerin bazı çocuklarda beyin ve sinir sistemindeki spesifik kusurlara bağlı olduğu görülmüşse de daha fazlası duygusal tıkanmalara, negativizme, depresyona ve diğer psikolojik faktörlere bağlı olduğu görülmektedir. Oysa bu çocuklarda normal öğrenme potansiyeli vardır.

Anneye aşırı bağımlılık, çocukta okul fobisi oluşturabilir. Anne-baba-çocuk ilişkilerinin sağlıklı olmaması, çocukta sınav bunalımı ya da okul bunalımı oluşturabilir. Birçok çocuğun eğitiminde o kadar çok azarlanma ve gülünç duruma düşme görülmüştür ki çocuk kusur işlemekten dehşetle korkar duruma gelmiştir. Bu korku çocuğun öğrenme sürecini engelleyebilir. Çocuk dalgındır ve dikkatini bir konuda yoğunlaştırılamaz. Evde anne-babanın sert eleştirisi ve mükemmel çocuk istemesi, okulda sert öğretmen çocuğun hem başarısız hem de bunalımlı olmasına neden olur. Kardeşler ve okuldaki arkadaşlar arasındaki aşırı rekabet duygusu oluşturmak da çocuğun ruh sağlığını tehdit eden unsurlardır.

2.3.4. Arkadaş İlişkilerinde Problemler

Arkadaşlığa duyulan ihtiyaç, sadece doyum sağlamak için değil aynı zamanda bilgi ve deneyim kazanmak içindir. Arkadaş ilişkilerinde derslerdeki rekabet, iş birliği, başarı durumları, ailenin ekonomik durumu, anne mesleği, çocuğun fiziksel özelliği, giyimi de etkilidir. Çocuklar acımasızdır. Giyimi ve fiziği düzgün çocuk bu konuda şanslıdır. Duygusal yönden daha rahat ve sağlıklı çocuklar popüler öğrencilerdir. İçerik kapalı, bencil, paylaşmayı sevmeyen, asık suratlı, duygusal yönden problemlili öğrenciler istenmeyen çocuklardır. Dışarı dönük, lider olmaya meyilli, yardımlaşan, konuşma dili düzgün, insanları seven, neşeli, canlı çocuklar daha çok arkadaş edinirler. Öğretmen, eğer öğrenci ayrımı yapmaya meyilli ise, ayrım yapılan çocuk diğer arkadaşları tarafından itilir. Gruba kabul edilmez. Fazla yüksek notlar alan öğrenci de aynı durumda olur. Kendini kabul ettirmek için kopya verme, rüşvet verme davranışlarına girebilir. Eğitimciler çocuk kavgalarına, konu bilinmiyorsa müdahale etmemeli, kimseyi korumamalıdır. Eğitimcilerin değer yargıları da çocukların ilişkilerini etkiler. Ailenin saygınlık durumu, meslekleri, zengin, fakir oluşu, giyimleri için ayrım yapıyorsa çocuklar bu değerlerle gelişecek ve sosyal ilişkilerinde antisosyal davranışlar sergileyeceklerdir.

Öğretmenin gözlemleri ve sosyometri tekniği ile öğrenci ilişkilerini kontrol edip değerlendirerek sınıfın popüler ve sevilmeyen öğrencilerine yardımcı olması gerekir. Anti sosyal çocuğa kızmak onu cezalandırmak durumu daha da zorlaştırır. Nedeni bulup ortadan kaldırmak gerekir. Bunun için aile ile iş birliği şarttır. Öğretmen aileyi tanımalı, onlara rehberlik ederek çocuğun problemini ortadan kaldırmalıdır. Böylece çocuğu üzen onun olumsuz davranışlarına neden olan durumu aile ile birlikte bulup ortaya çıkarma ve onu ortadan kaldırma, çocuğun davranışlarının düzelmesini sağlayacaktır. Bazı çocuklar çok kavgacı olduğu gibi, bazı çocuklar da çok sessiz, çok tavizkar olurlar. Herkesin her istediğini kabul ederler. Her ikisi de düzeltilmesi gereken durumdur. Her şeye evet demek de düzeltilmesi gereken bir durumdur. Önemli olan çocuğun kısa zamanda uzlaşma yolunu bulmasıdır. Kavgacı çocuk için de gerekli önlem alınmalıdır. Zaman zaman yıkıcı olmayan uyarılarda bulunulmalı, olumlu görülen davranışlar ödüllendirilmelidir.

Resim 2.17: Doyum sağlama, bilgi ve deneyim kazanma kaynağı “arkadaşlık”

Çocukların ilişkileri sık sık değişir. Daha sonraki yaşlarda ilkökul, ortaokul, lise çağında gruplaşma ve çeteler vardır. Bu grupların olumlu yönde faaliyet göstermesi için çocuklara rehberlik etmek, onları dolaylı kontrol etmek gerekir. Derse karşı ilgili, çalışkan

bir çocuk arkadaşını da olumlu yönde etkileyecektir. Sigara ve içki içen çocuk ise arkadaşını bu kötü alışkanlıklar ile tanıştırebilir. Okul ve öğretmenler daha büyük öğrencilerin grup ilişkilerini dolaylı bir biçimde denetim altında tutmalıdır. Özellikle büyük şehirlerde, çocuklar atari salonları, diskotekler, sinema ve benzeri kulüplerde kötü alışkanlıklar edinebilirler. Sigara, içki, uyuşturucu, seks ticareti uygunsuz arkadaş grupları ile başlar. Bu nedenlerden dolayı öğrencilerin grup ve arkadaş ilişkileri aile ve okul tarafından dolaylı denetim altında tutulmalıdır.

2.3.5. Suça Yönelme ve Aşırı Risk Alma

Çocuk, doğduğu günden itibaren ailesi veya yakın çevresi ile iç içedir. Çocuğun kendine özgü farklı bir birey olduğu unutulmadan gösterilen fiziksel temas, onay sözleri, nitelikli zaman geçirme, ödül ve cezanın doğru ve zamanında uygulanması, tutarlı ve demokratik tutum çocukta istenilen davranışların ortaya çıkması açısından oldukça önemlidir.

Çocuklarda görülen suça yönelme ve aşırı risk alma problemlerinin nedenleri incelendiğinde, sevgi yetersizliğinin ve yetişkinlerin yanlış tutum ve davranışlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bunun yanı sıra; kalıtım, bedensel hastalıklar, yanlış eğitim, çevre ve sosyo-ekonomik faktörler de çocukta bu problemlere neden olmaktadır. Sevgi, anlayış, doğru model olma ve sabırla pek çok problem kendiliğinden ortadan kalkabilmektedir.

Aslında suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır. Şiddet davranışlarını tek bir nedene bağlamak doğru değildir. Bu davranışların oluşumunda çevrenin, toplumun, ailenin, çocuğun kişilik özelliklerinin payları vardır. Çevre şiddet davranışlarının oluşumunda önemli bir paya sahiptir. Televizyon, çocuklarda şiddetin yaygınlaşmasında şiddet içerikli dizi, program ve yayınlarla etkili olmaktadır. Sosyo ekonomik durum, ebeveynlerin işsizlik gibi olumsuzlukları hırsızlık, gasp ve madde kullanımını arttırmaktadır.

Resim 2.18: Olumsuz koşullar ve kişilik bozukluğunun sonucu “suç”

Yapılan çalışmalar aile içi etkileşimin, anne-baba tutumlarının çocukların şiddet eğilimleriyle ilişkisini ortaya koymaktadır. Aile içi iletişimin kopukluğu özellikle erkek çocuklarda şiddet riskini arttırmaktadır. Ailedeki tutarsız disiplin, yetersiz gözetim ve yönlendirme çocukları suça ve şiddete iten etkenlerdendir. Özellikle aile içi şiddete maruz kalan istismara uğrayan çocuklarda bu oran daha da artmaktadır. Çocuğun akran grubu, suç işleyen akran ya da akraba modelleri de çocuğu şiddet davranışları göstermeye itmektedir.

Çocukta gözlenen şiddet davranışları ile hiperaktivite bozukluğu, dikkat eksikliği, huzursuzluk ve risk alma arasında tutarlı bir bağlantı vardır. Ayrıca yetiştirme yurtlarında büyüyen çocuklarda suç işleme oranı daha yüksektir. Buradaki çocuklar bakım gördükleri halde çoğu sevgiden yoksun olarak büyüdüğü için hissettikleri boşluğu suç işleyerek doldurmaya çalışırlar ve bunu toplumsal normlara bir başkaldırı olarak görürler. Erkek çocuklarda 6-13 yaş arasında gözlenen saldırgan davranışlar ileriki yaşlarda şiddet davranışlarının habercisi olma niteliğindedir. Şiddet ve suç işlemenin erken yaşlarda başlaması, ileriki yaşlar için madde kullanımı, hırsızlık, gasp gibi anti-sosyal davranışlara yol açabilmektedir. Çocuğu suça iten başlıca etkenler şunlardır:

- Çocuğun kendi benliğine olan saygısının düşüklüğü,
- Değer ve kabul görmeme, çok küçük yaşlarda anneden ayrı kalma,
- Aile içindeki anlayışsızlık, katılık, duygusal rehber olması gereken ana-babanın ahlaki gücünde zayıflık,
- Çocuğun ya da gencin model olacağı kişiyi yanlış seçmesi,
- Sevgi, şefkat ve ilgiden yoksun olarak büyüme.

Bu durumda çocuk ile ilgilenen yetişkin çocuğun akran grupları hakkında bilgi edinmelidir. Çünkü çocuklar arkadaş gruplarından çok etkilenirler. Arkadaşları arasında şiddet ve suç davranışları normal davranışlar olarak algılanıyor ise, çocuk akranlarına uymak onların beğenisini almak için aynı davranışları sergileyebilir. Çocuğun izlediği programların ve oynadığı bilgisayar oyunlarını takip etmek de önemlidir, şiddet içerikli programları izlememek, gerekirse önlem almak gerekir. Aile, grup içinde dengeli birey olabilmesi için çocuğa güven duygusu aşılanmalıdır. Okul ve sosyal hayatta başarı için çocuğun yeteneklerini uyarmalı ve geliştirmelidir. Çocuğun sosyalleşmesini sağlamak boş zamanını değerlendirmesi için bazı etkinliklere onu yönlendirmek ve çocuğa sevildiğini, kendisine değer verildiğini hissettirmek, onu dinlemek bu konuda alınması gereken önlemlerdir.

Değişik bozukluklara bağlı problemler, 15 yaşa kadar birtakım belirtiler verir. Çocuğun kendisine verilen sorumlulukları yerine getirmemesi, okulda öğretmen ve arkadaşlarıyla arasında çatışmalar yaşaması, evde para çalma, okuldan kaçma, öğretmen veya idarecilere karşı çıkma ve önüne çıkan hayvanlara zarar verme durumları bir anti sosyal kişilik bozukluğu göstergesidir. Kişilik bozukluğu 20'li yaşlarda tamamen oturur. Oturan bozuk kimlikle birlikte, bu insan alkol ve bağımlılık yapıcı madde de kullanıyorsa kolay suç işleyen bir yapıya girer. Çevresindeki eğitilmiş yetişkinler, bu durumu daha kolay anlar ve onlara yardım edebilir. Erken çocukluk döneminde sık rastlanan ve daha sonraki yıllarda gerekli önlemler alınmaz ise suça dönüşebilen problemler şunlardır:

- **Hırsızlık;** okul öncesi dönemde çocuk, sevdiği bir oyuncağın kendisine ait olup olmadığını düşünmez, oyuncağın değeri hakkında da bir fikri yoktur. 2-3 yaşlarındaki çocuklarda sahip olma, mülkiyet duygusu henüz gelişmemiştir. Senin, benim, onun kavramlarını ayırt edemez. Çocuk zamanla kendisinin olanla olmayana ayırt etmeye başlar; ama, bencil tutumu uzun süre devam eder. 3-4 yaşlarında çocuk sormadan bir şeyin alınmayacağını bilir; ama, karşı bu duyguya karşı koyamaz. 3-4 yaş çocukları gittikleri yerin ya da okulun oyuncaklarını ceplerinde evine getirebilirler. Bazen de yetişkinlere ya da yaşadığı yerdeki başka birine ait saat, makyaj malzemesi, toka, takı gibi eşyaları

alır ve saklarlar. İlkokulun 1. ve 2. sınıflarında çocuklar birbirlerinin renkli kalem, silgi vb. eşyalarına ilgi duyarlar. Bu yaşlarda çocukların diğerlerinin eşyalarını alma davranışı çalma olarak kabul edilemez; çünkü, mülkiyet kavramı gerçek anlamıyla ancak 7-8 yaşından sonra gelişir. Kalabalık ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük ailelerde kardeşlerin eşyalarının ortak kullanılması çocuktaki mülkiyet, sahip olma duygularının yerleşmesini zorlaştırır. Yatılı okullar, çocuk yuvaları gibi kurumlarda bulunan çocuklarda da bu duygunun kazanılması zordur. Genellikle çalma davranışı gösteren çocuklar alkolik veya suçlu ana-babalar tarafından yetiştirilen ve ihmal edilen çocuklardır. Çocuğun model aldığı kişiler hırsızlık yapar ya da bu konuda olumsuz bir tutum takınarak olayları görmezlikten gelirlirse hırsızlık görülme olasılığı daha yüksek olur.10 yaşından sonra sürekli olarak devam ederse bu çocukta ciddi bir duygusal bozukluğun göstergesidir ve profesyonel yardım almak gerekir. Hırsızlık davranışı sık görülmeye başlandığında mutlaka bir uzmana danışarak bu olumsuz davranış altında yatan nedenlerin ortaya çıkarılması gerekir. Çocuklarda çalma davranışının görülme nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Anne ve babanın aşırı disiplinli ve katı kurallı olması, çocuğun sürekli birileriyle özellikle kardeşiyle kıyaslanması bu durumun (çocuklarda hırsızlık) oluşmasına neden olur.
- Çocuk ilgi çekmek amacıyla hırsızlık yapabilir. Anne ve babasından ilgi ve sevgi göremeyen çocuk bu yolla kendine ilgi bekler.
- Çocuğun kıskanç olması, arkadaşlarını ve çevresindeki kişileri kıskanması bunu yapmaya iter. Çocuk zarar vermek amacıyla onların değer verdiği eşyaları çalma davranışı gösterir.
- Anne ve babanın çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaması, onu cezalandırması, sürekli tehdit edici konuşmalar yapması bu davranışın oluşmasında katkı sağlar.
- Çalma davranışını gösteren çocukların büyük bir kısmı, anne ve babası tarafından dışlanan, yeteri kadar ilgi sevgi görmeyen çocuklar ve kimsesiz çocuklarda daha sık görülür.
- Çocukta henüz mülkiyet duygusunun gelişmemiş olması,
- Çocuktaki değersizlik duygusu ve öz güven eksikliğinden kaynaklanan nedenler,
- İsteddiği arkadaş grubuna girme, kendini ispat etme çabası gibi nedenler,
- Çocuğun hayatında yaşadığı önemli bir travma olayı, anne ve baba eksikliği ya da boşanması gibi sarsıcı olaylar,
- İzlemiş olduğu filmlerin etlisinde kalma, dizilerdeki bir role sahip olma isteği, en önemlisi çocuğun kendisine örnek aldığı kişiye benzemek istemesi,
- Ailenin çocuğa yeteri kadar harçlık vermemesi ve yiyecek, oyuncak, giyecek gibi temel ihtiyaçları karşılanmadığı takdirde çocuk çalmaya yönelebilir.

- **Evden kaçma**, çocuklar bazen macera yaşamak, bazen de kendini kanıtlamak gibi farklı nedenlerle izinsiz olarak evden veya okuldan uzaklaşıp kaçarlar. Evden kaçma, çoğunlukla ergenlik çağında sık görülen bir davranıştır. Yaşamın ikinci negatif ve fırtınalı döneminde genç, başına buyruk olmak ister. İlk zamanlar güzel bir havada arkadaşları ile okula gitmeyip dolaşmaya çıkan bir çocuk fark edilmez ve uyarılmazsa hoşuna giden bu durumu devam ettirmek ister. Evden kaçmalarda; çocuk yeni bir duruma koşmaz, tam tersine var olan problemlerinden kaçır. Kendini kabul ettirme çabasındaki çocuk ve gence karşı yetişkinlerin tutum ve davranışlarının önemi büyüktür. Kaçan çocuklar; uyuşturucu, alkol, fuhuş, açlık, hırsızlık, şiddet gibi tehlikelerle karşılaşır. Bu durumdaki çocuk sokaklarda savunmasız ve çaresizdir. Ülkemizde evden sokaklara kaçma yaşının 12-13 yaşa kadar düştüğü tespit edilmiştir. Bilinçsiz yapılan evliliklerin sonucunda çiftlerin birbirleri ile problemleri, alkol, kumar, ekonomik sıkıntılar, çok çocuk, ilgisizlik gibi nedenler çocuğun bu problemlerle baş edememesine neden olur. Çocukta, kaçarak bunlardan kurtulacağı düşüncesi gelişir. Böyle yaparak yetişkinleri cezalandırmak, dikkatlerini çekmek ister. Evden kaçan çocuklar genellikle çok fazla arkadaşı olmayan, destek ve ilgi görmeyen yalnız çocuklardır.
- **Okuldan kaçma**; çocuğun uzun süreli, geçerli bir bahanesi olmaksızın okula gitmemesi veya ders saatlerinde okulu terk etmesidir. Çocuk anne-babasının veya ondan sorumlu olan yetişkinin haberi ve izni olmaksızın okuldan uzaklaşmaktadır. Bir süre sonra ise; bu davranış bir yaşam tarzı haline dönüşmektedir. Okuldan kaçmak çocuğun hayatındaki riskleri artırır. Çocuğun okula gitmemesi öncelikle onun okuldaki başarısını olumsuz yönde etkiler. Devamsızlığının sürmesi ya da okuldaki başarısızlığının tekrarlanması durumunda ise okuldan atılma riski ortaya çıkar. Sınıf arkadaşları ile anlaşamaması, okulda kendisiyle alay edilmesi veya küçük görülmesi, yoksulluk, nedeni ile çocuğun çalıştırılması okuldan kaçmanın önemli sebepleri arasındadır. Ayrıca çocukların hayatlarında önemli bir yer tutan okul başarısının zayıf olması, düşük benlik saygısına ve öz güven yetersizliğine yol açar. Bu durum onların gelişimlerini olumsuz olarak etkiler. Özellikle ergenlik dönemi ile birlikte bu riskler daha da artar. Okuldan kaçan çocuk kendisi gibi okuldan kaçan diğer arkadaşlarıyla buluşur; birlikte sigara ve alkol içebilir, uyuşturucu veya uyarıcı maddeler deneyebilir. Deneme aşamasından sonra kullanıcı boyutuna geçilmesi riski vardır. Bu davranışlar çocuğun daha fazla riskli davranışlar göstereceğinin birer işaretidir. Düzenli bir şekilde okuldan kaçma ve zamanının çoğunun sokaklarda geçmesi de suç işlemeye varan davranışlarda bulunma riskini artırır. Okuldan kaçma ve mazeretsiz devamsızlıklar suç işleme davranışları birbiri ile yakından ilişkilidir. Bunu doğrular nitelikte gençlerde; suça yönelme, uyuşturucu kullanma, çetelere katılma, hırsızlık, şiddet gibi davranışlarla okuldan kaçma arasında yüksek bir ilişki bulunmuştur.

2.3.6. İçe Dönüklük

İçe dönüklük ya da içe kapanıklık denen bu ruhsal bozuklukta en belirgin özellik çocukta dıştan kolayca gözlenen davranış farklılığıdır. Çocuğun çevresindeki insanlarla ilişkisi hem çok sınırlı hem de bozuktur. İçe dönük çocuklar hayatı sanki dışarıdan izlerler. Bu çocuklar çevresindeki etkinliklere katılmaktansa sessizce izlemeyi tercih ederler. İçe dönük çocuğun davranışları gözlenirse şu belirtilerle karşılaşılır;

- Yaramazlık yapmadığı için göze batmaz.
- Tepkileri önceden kestirilemez.
- Kendilerine güvenleri yok denecek kadar azdır.
- Söz dinlerler, itaatkârdırlar.
- Anne-baba ya da öğretmenlerin isteklerini kayıtsızca kabul ederler.
- Tek başına oynamayı yeğler. Oyunlara katılmaz.
- Yaşlıları ile hiç iletişim kurmaz bazen de onların varlığından habersiz gibi davranır. Arkadaş edinemez.
- Belli nesnelere düşkündür, değişkenlikten hoşlanmaz.
- Eşya ve oyuncaklarının eksilmesini ya da yerlerinin değiştirilmesini hiç istemez.
- Duyguları iniş çıkışlar gösterir. Nedensiz ağlama ve gülmeler olur.
- Belli kişiler dışında kimseyle kolay ilişki kuramaz.
- Beden ve zihin gelişmesi düzensizdir.
- Zekâsı geri olmadığı halde, çevreyle ilişkisini en aza indirdiği için, öğrenmesi çok yavaş gider. Okuldaki derslerde başarısızdır.
- Anne-babasına bile yalnız acıkıp susayınca sokulur. Sevip sevmeyi bilmez gibidir.
- Kendi iç enerjisini kullanmada zorluk yaşar.
- İstek ve ihtiyaçlarını ifade edemez.
- Grup etkinliklerine katılmaz. Grup içinde bir köşede yalnız başına durur.

Bu çocukların kendi başlarına saatlerce oynamaları yanlış yorumlanır. Kendini oyalayabiliyor denir. Oysa çocuk kendi iç dünyasında yaşamaktadır. Bazı uyumsuz davranışlarda dışa dönüklük, bazılarında ise içe kapanma ve içe dönüklük söz konusudur. Dışa dönük davranış bozukluklarına aşırı hareketlilik, saldırganlığı, inatçılığı ya da çalma davranışlarını örnek olarak gösterebiliriz. Dışa dönük davranış bozukluklarında çocuğun çevresiyle uyumsuzluğunu aktif biçimde yansıtması söz konusudur. Böylece aileler ve öğretmenler çocukta davranış bozukluğu olduğunu fark ederek, önlem alma yoluna giderler. Oysa içe dönüklükte çocuğun davranış bozukluğu sinsice ilerler ve çevre tarafından geç fark edilir. Sakin ve çekingen olarak tanınan bu çocuklarda içe dönüklük önemli bir davranış ve uyum sorunudur. İçe dönüklüğün temel nedenleri;

- Hatalı anne-baba tutumları ile çocuğun en ufak hatasını büyütüp, azarlamak, ayıplamak ve cezalandırmak.
- Çocuklara yapılan hatalı telkinler; “İyi çocuk sessiz olur, uslu çocuk sevilir.” gibi.
- Çocuğa öz güvenini kazandıracak olan ortamları ve olayları engellemek: “Sokağa çıkarsan, dilenciler seni kaçırrır.” gibi.
- **Çocuğun sosyal yaşantısının sınırlı olması ya da hiç olmamasıdır.**

Yapılan araştırmalar, ie dönük çocukların bu davranış bozukluklarının, ailenin baskıcı yetiştirme tutumları, anne-babanın şiddetli kavgaları, çocuğun engellenmesi ve sevgi duygusunun doyurulmaması gibi nedenlerle olduğunu bize göstermektedir. Dışa dönük davranış bozukluklarının, ie dönük uyumsuzluklara karşı bir avantajı vardır: Kolay anlaşılırlar. Oysa ie dönüklük kolay anlaşılmaz.

Bazen ie dönük davranış bozuklukları geçici olabilir. ocuk okul değiştirdiğinde, semt ya da Őehir değişikliklerinde, aileye yeni bir bebek yeni kardeş geldiğinde, ocuk bu yeni durumlara alışıncaya kadar ie dönük davranışlar sergileyebilir. Ancak bu durum zaman içerisinde yerini uyumlu davranışlara bırakır.

İe dönüklüğün nedenleri arasında çok önemli başka nedenler de olabilir. Aileler bu durumları göz ardı etmemelidirler. Alınması gereken tedbir ve önlemler aşağıda sıralanmıştır;

- Bu tür çocukların üzerine fazla titrememek gerekir. Yavaş yavaş bağımsız davranmaya alıştırılmalıdır.
- Başarabileceği türden ufak işleri kendi kendine yapması öğretilmelidir. Kendi kendine bakmayı, iş görmeyi ğrenmezse okula başladığı zaman zorluk çeker.
- Çocuğun atak davrandığı görülünce ocuk dllendirilip teşvik edilmelidir.
- İe dönük çocuklara kaybettikleri ya da hiçbir zaman tanışmadıkları öz güvenleri verilmelidir.
- Çocuğa hayatın yaşamaya değer olduğu gösterilmelidir. Eğer ocuk bir Şok geçirmişse, onu hayata yeniden bağlamanın yolları aranmalıdır.
- Suçluluk duyguları trplenmeli, grup içi aktivitelere yreklendirilmelidir.
- Bu ocuklara sık sık, sevildikleri ve değerli oldukları hissettirilmelidir.
- Sorunlarına olumlu yaklaşılmalı, sıkıntılarını paylaşılmalı ve uygun çözüm nerileri sunulmalıdır.
- Yalnız bırakılmamalı ve etkin iletişim kurulmalıdır.
- Bu ocuklar kendi haklarını arayamazlar. Kimi zaman bundan utanır, kimi zaman o cesareti kendilerinde bulamazlar, kimi zaman da buna gerek duymazlar. Aileler bu konuda çocuklarını desteklemeli ve iyi örnek oluşturmalıdırlar.

2.3.7. Sosyal İlişkilerde Zayıflık veya Aşırılık

Çocukların konuşma gelişiminde bir yaşından önce (genelde 8-9 aylıkken) ilk kelimelerin söylenmesi ve 3 yaşından önce de konuşma becerisinin önemli ölçüde tamamlanması beklenir. Dil gelişiminin gecikmesi genellikle zekâ geriliğinin ilk işaretlerinden biridir. Otizm, duygusal problemler, uyum bozuklukları gibi psikiyatrik sorunlarda; kafa travması, beyine ait sorunlar gibi fiziksel hastalıklarda; gebelikte madde kullanımı, aşırı ebeveyn ihmalı vb. Çevresel koşullarda konuşma ve iletişim problemi ortaya çıkabilir.

- **Otizm;** yaşamın ilk yıllarında, iletişim ve sosyal etkileşimde zayıflık Şeklinde ortaya çıkan bir yaygın gelişim bozukluğudur. Otizmin ortaya çıkışı iki değişik Şekilde olabilir. İlk hâlde, ocuk doğduğu andan itibaren yaşitlarından farklı gelişir, ikinci hâlde ise, ocuk 1,5-2 yaşına kadar normal bir gelişim gösterir,

daha sonra ortaya çıkmış olan becerilerini kaybeder. İletişim ve sosyal becerileri yaşlılarına yakın düzeyde gelişmiş olan çocuklara ise genellikle “Asperger” tanısı konulmaktadır. Erken bebeklik çağı otizmde şu bulgulara rastlamak mümkündür; ancak, bütün bulgulara tek bir çocukta rastlanmayabilir. Bu çocuklarda görülen belirtiler;

- Bebeklik döneminde aşırı ağlar ya da aşırı sakindir.
- Anneye ve diğer insanlara fazla ilgi göstermez.
- Daha sonraki dönemlerde göz teması kurmaz ya da göz temasını sürdürmez.
- Oyuncaklarla anlamlı şekilde oynamaz.
- Vücudun bazı bölümlerini ya da nesnelere çevirir, sallar.
- Konuşma bile kelimeleri gerçek anlamda iletişim için kullanmaz.
- Günlük hayatta sıradan kabul edilen duyuşal uyarılara aşırı tepki gösterebilir.
- Sosyal ilişkiye girmektense kendi kendine olmaktan daha mutludur.
- Çevresini merak etmek yeni şeyler öğrenmek için çaba göstermez.

Otizm, çok ciddi bir gelişim bozukluğudur ve çok erken yaşlarda yoğun bir müdahaleyi gerektirir. Okul öncesi dönemde, yoğun bir eğitim ve aile desteği, çocuğun doğuştan getirdiği kapasite, çocuğun bu sorunu ne dereceye kadar aşacağını bir ölçüde belirler. Otizmin kesin bir tedavisi yoktur; bu durumu daha iyi hale getirmek ve baş etmek söz konusudur. Çocuğun dil gelişiminin olmaması ve çevreden kopuk olması durumlarında hiç zaman kaybetmeden bir uzmana başvurmak gerekir. Otizmde, çocuğun ve ailenin kendi kendine yapabileceği pek fazla şey bulunmamaktadır. Ancak ailenin sabırlı, kararlı olması ve eğitimin her ortamda devamlılığını sağlaması çok önemlidir.

➤ **Asperger sendromu**, kendisini daha çok sözel olmayan iletişim alanında gösteren nörobiyolojik bir bozukluktur. Asperger sendromu olan çocuklarda gözlenebilen özellikler şunlardır:

- Göz kontağı kuramama,
- Yüz ifadesini duruma uygun olarak değiştirememe,
- Vücut duruşunu duruma uygun hâle getirememe,
- Arkadaş ilişkilerini sezgisel olarak başlatamama ve sürdürmememe,
- Duygu ve düşünceleri paylaşmak için doğal bir gereksinim duymama,
- Çok kısıtlı ve takıntılı ilgi alanları,
- Fonksiyonel olmayan rutinlere hiç esneklik göstermeden bağlanma,
- Tekrarlayan motor hareketler, elleri yanda sallama gibi.

Asperger sendromu olan çocuklarda konuşma gecikmesi pek görülmez. Ancak bu çocukların dil kullanımı sıra dışıdır; vurguları mekaniktir ve aynı kalıplarla konuşurlar. Bu çocuklar zihinsel beceri düzeyi, kendine bakım becerileri, çevreyi araştırma gibi alanlarda yaşlılarından belirgin bir farklılık göstermezler. Asperger sendromu olan çocuklar yaşlılarının devam ettiği okullara gidebilir,

normal eğitim hayatlarını sürdürebilirler. Ancak küçük yaşlarda çok içine kapanık olarak tanımlanan bu çocuklar, daha ileriki yaşlarda yaşlıları tarafından garip bulunabilir ve dışlanabilirler. Bu durum da bazı Aspergerli çocuklarda sıkıntıya yol açabilir. Asperger sendromu olan çocuklarla yapılacak sosyal beceri ağırlıklı çalışmalar, onların sosyal ortamlarda daha az sıkıntı çekmelerini sağlayacaktır.

➤ **Semantik-pragmatik bozukluk;** bir çok bakımdan Asperger sendromu ile benzerlik gösterir, ancak bu sorunda dili kullanmadaki aksaklıklar daha ön plandadır. Semantik Pragmatik Bozukluğu belirleyen sorunlar şunlardır:

- Karşısındaki kişiyle ortak dikkat oluşturmada zorluk,
- Geç konuşma,
- Çok fazla cins isim bildiği halde eylem bildiren sözcüklerde zorlanma,
- Duygu ve düşüncelerini tanımlamak için sözcük bulmada zorluk,
- Dikkatin kolay dağılması,
- Konuşmayı uygun bir şekilde başlatamama,
- Kendi ilgi alanına giren konularla ilgili olarak ara vermeden konuşma,
- Başkalarının anlattıklarıyla ilgilenmeme,
- İşitsel ayırma zorluk,
- Kendi seçtiği oyunlarda ısrarcı olma,
- Taklit yerine gerçek aktiviteleri tercih etme,
- Oyun kurallarını izlemede zorluk,
- Lego ve yap-boz türü oyunlarda başarılı olma,
- Sadece istediği zaman istediği derse çalışma,
- Sayısal derslerde daha başarılı olma,
- Yazı yazma, yaratıcı öyküler oluşturma, okuma-anlamada zorluklar,
- İnce motor beceride zorluklar,
- Bazı çocuklarda koku ve tada karşı aşırı duyarlılık,
- Acı hissini çok zayıf olması.

Semantik-Pragmatik zorluğu olan çocukların da uzmanlar tarafından değerlendirildikten sonra zorlandıkları alanlara yönelik özel eğitim çalışmalarına alınması, onların çevreye ve yaşamın sunduğu şartlara uyumlarını güçlendirecektir.

2.3.8. Cinsel Problemler ve Diğerleri

Cinsellik insan yaşamının diğer alanlarından dışlanamaz. Cinsellik; düşündüğümüz ve hissettiğimiz her şeyin uzantısıdır. Cinsel problemlerin en önemli sebeplerinden biri de, cinselliğin, yaşantının tamamen bağımsız ve apayrı bir alanı olduğu konusundaki düşüncelerin yanlışlığıdır.

Cinsel gelişim de sağlıkla ilgili ve sürekli devam eden bir gelişimdir. Çocuk, yaşamının ilk yıllarında vücudunda meydana gelen değişiklikleri merak eder ve keşfetmeye çalışır. 3-4 yaşları cinsellikle ilgili soruların başladığı dönemdir. Burada ebeveynlerin

tutumları, çocuğun sorusuna yanıt verme şekli çok önemlidir. Çocuğa kızarak, öfkelenerek cevap vermek çok yanlıştır. Bu tutum çocuklarda cinsel problemlere neden olur.

Ergenlik dönemi, kişinin yaşamında politika, aşk, ahlak, din gibi birçok önemli konuda olduğu gibi cinsellik konusunda da fikirlerinin ve duygularının geliştiği kritik bir dönemdir. Cinsellik basit biyolojik bir olgu değildir. Kişinin cinsel davranışı, duyguları pek çok birbirinden farklı biçimler içerebilir ve cinselliğin gelişimi farklı psikolojik, sosyal ve kültürel etkilerle belirlenir.

2.3.8.1. Mastürbasyon

Bebeklik ve erken çocukluk çağlarında özellikle uykuya dalma ya da uyanma sırasında çocuğun cinsel organı ile oynayarak doyuma ulaşmasına “mastürbasyon” denir. Mastürbasyon sırasında çocuğun yüzü kızarır ve nefesi sıklaşır. Bir süre sonra bedeni tamamen gevşeyen, terleyen çocuk uykuya dalar.

Mastürbasyon, çok erken yaşlarda bile görülebilecek bir gelişim aşamasıdır. Cinsel açıdan reaksiyon verme kapasitesi çok erken başlar ve bebekliğin ilk aylarında dahi basit haz alma davranışları dikkatli yetişkinler tarafından fark edilir. Mastürbasyon, cinsel bölgeyi elle veya bir nesneyle uyarma, oyuncaklara veya yüzükoyun yere uzanıp sürtünme gibi pek çok şekilde görülür. Çocuk banyo ve tuvaletten sonra temizlenme sırasında cinsel organına olan temastan da haz duyar ve bu hazzı yeniden yaşamak için mastürbasyona başvurur. Yalnız kaldığı anlarda çocuğun daha çabuk aklına gelir, uykuda tekrarlar. Bazen başkalarının varlığında dahi engellenemez duruma gelir. Belli bir zaman sınırı olmamakla birlikte yoğunluğu ilkokul dönemine doğru azalır, altı yaşından sonra kaybolur veya seyrekleşir. Daha büyük yaşlar için anlaşılır olan bu durumun bu kadar erken yaşta ve yoğun olarak ortaya çıkması pek çok ebeveyn için bazen endişe vericidir. Mastürbasyonun arada bir görülmesi, bir problem değildir. Aşırı olması ve süreklilik kazanması çocuğun önemli ruhsal gerilimlerinin veya doyum ihtiyacının belirtisi kabul edilir.

Resim 2. 19: Cinsel gelişimini merak eden bir çocuk

Çocuğun mastürbasyon yaptığını gören ebeveynler endişelidir, çocuğa sert tepkiler gösterir. Gösterilen tepkiler de ebeveynlerin bilinçli ya da bilinçsiz olmasının önemi büyüktür. Yetişkinler kulaktan duyma bilgilerle çocuğunun ileride cinsellik meraklısı biri

olacağından korkar. Çocuğu azarlar, döver, korkutur. Böylelikle problemi çözeceğini düşünür. Yetişkinin bu tutumu, çocuğun davranışı gizli yapmasına neden olacaktır.

Genellikle ilerleyen yaşla kaybolacak bir durumdur. Ancak o an için mastürbasyon davranışının uykuda bile tekrarlayacak derecede yoğun olması, çocuğun sosyal ortamlarda kendini engelleyememesi ve kendisini nefes nefese yoracak kadar zorlaması da haklı olarak bazen yetişkinleri endişelendirir. Yetişkinlerin en büyük endişesi mastürbasyonun şu anda ya da gelecekte çocuklarına zarar verebileceği düşüncesidir. Mastürbasyonun nedenleri şunlardır;

- Çok sıkı iç çamaşırların ve pantolonların sürtünme nedeni ile mastürbasyona başlangıç oluşturması,
- İdrar yolu iltihabı, cinsel bölge mantarları gibi hastalıkların kaşıntıya yol açması ve çocuğun bu uyarıdan hoşlanarak devam etmesi,
- Tuvalet problemlerine odaklanma,
- Cinsel istismar, ruhsal çöküntü,
- Cinsel konularla aşırı uğraşma sonucunda mastürbasyona başlama isteği,
- Birçok stres faktörünün başlangıç için tetikleyici olması,
- Ayrılma deneyimi vb. ruhsal sarsıntıya yol açan yaşantıların çocuğun çevreyle uyumunu zorlaması,
- Çocuğun zekâ düzeyinin düşük olması,
- Yeni bir kardeşin doğumu ve ilgi azlığı gibi nedenler çocukta kendi kendini uyarak doyum sağlama isteği oluşturabilmektedir.

2.3.8.2. Homoseksüellik

Bireyin aynı cinsiyetten birinden hoşlanması ve cinsel birlikteliğine homoseksüellik (eşcinsellik) denir. Homoseksüel deyim, genelde bu tür ilişkiler içinde olan erkekler için kullanılır; ama, eşcinsel edim kadın ve erkeğin her ikisi için de geçerlidir.

Bir eğilimin cinsel sapma olarak nitelenebilmesi için, bu davranışın zorunlu ve sürekli bir tutku biçiminde cinsel uyarılma ve doyum yolu olarak kullanılması gerekir. Cinsel sapmaların hepsinin temelinde cinsel kimlik alanındaki bir bozukluk vardır ve sapma genellikle bu bozukluğu örtmeye yarar. Kız ve erkek çocuklar; beden yapıları, cinsel iç salgı bezleri bakımından ayrı yaratılmışlardır. Çocuklar yapılarında var olan cinsel donanımları doğrultusunda gelişirler.

Çocuğun anne karnında cinsiyeti belirlendikten sonra yetişkinler ona uygun davranışlar geliştirirler. Çocuğun cinsiyetine uygun kıyafetler ve eşyalar alırlar. Kızlar daha çok süslenir, daha nazlandırılır, erkek çocuklar daha dayanıklı olsunlar diye biraz sertçe sevilirler. Bazı yetişkinler erkek çocuklarına karşı aşırı düşkünlükleri nedeniyle onları yanlarından hiç ayırmaz, kız gibi giydirip, saçını uzatıp, toka takıp bilinçsizce davranmış olurlar. Bunun sonucu çocukta da yanlış cinsel kimlik eğilimleri olur. Annenin baskılı, sert görüntüsü karşısında, babanın pasif ve silik kaldığı bir ortamda büyüyen erkek çocuk, kendi cinsel kimliğinden uzaklaşarak, güvensiz bir kişilik geliştirir.

Bazen bir erkek çocuğun, kız çocuklar gibi davrandığı, onun gibi yürüdüğü, onun gibi konuştuğu, makyaj yaparak okula geldiği, abartılı el-kol hareketleri yaptığı vb. görülür. Bu

tür davranışlar kısa süreli olduğu zaman kaygı duyulmasına ya da korkuya kapılmaya gerek yoktur. Çocuk bu davranışları merak unsurundan dolayı gerçekleştirir. Ebeveynler ve çevre çocuğun bu davranışlarının meraktan kaynaklandığını düşünmeli ve algılamalıdır. Ancak bu durum uzun süreli devam etmeye başladıysa bu çocuğun kendi cinsine özgü tavır ve davranışları daha az görülmeye başladığında, çocuk dikkatle incelenmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Her iki cinsten de hem erkeklik hem de dişilik hormonları vardır. Bu, problemsiz kişilerde, erkekte erkeklik hormonu, dişide de dişilik hormonu olarak ağır basar. Bu durum dışında, kimi zaman erkekte dişilik, dişide de erkeklik hormonunun fazla görüldüğü durumlarda problemler oluşur. Bu koşullarda da erkekte dişilik, dişide erkeklik belirtileri baş gösterir. Bu, kişiliğin cinsiyet temeli üzerine oturmadığının belirtisidir. Bu gibi durumlara, çocukta pek rastlanmaz; ancak ergenlik yıllarında görülür. Böyle bir durumda ergen iyi gözlenmeli ve doğru davranışlar sergilenmelidir. Homoseksüelliğe neden olabilecek diğer durumlar şunlardır:

- Hormon dengesizliği sonucu olması,
- Çocuğun model aldığı kişiler karşı cinsten ise karşı cinsle özenmesi,
- Erkeklerde, annenin oğlunu sürekli olarak koruması, girişimciliğini, bağımsızlığını engellemesi,
- Erkek çocuğun çevresinde kendisine örnek alacağı (model alacağı) yetişkin bir erkeğin bulunmaması,
- Annenin karşı cinsle karşı geliştirmiş olduğu kızgınlık nedeniyle oğluna karşı uzak tutumlar sergilemesi,
- Egemen bir annenin varlığında silik kalan babanın çocuğuna yanlış özdeşim kaynağı olması,
- Katı, sert ve cezalandırıcı bir babanın çocukta kısırlaştırma karmaşası yaratması,
- Karşı cinsle temasın, bazı özel durumlar yüzünden ya çok zor ya da olanaksız olması,
- Genetik yatkınlık,
- Hapishane, kışla, hamam, yatılı okullarda görülen bazı homoseksüel ilişkilere çocuğun şahit olması, bu davranışların gizli kalmış bir homoseksüelliğin koşullarının zorlamasıyla ortaya çıkması, bu durumun da çocuklar için önü alınamayacak olumsuz sapkın düşünceleri geliştirmesi,
- Çocuğun karşı cinsle ilgili yaşanmış kötü bir deneyimi olması,
- Çocuğun anormal merak ve duygusunun olması,
- İnternet, yazılı ve görsel medyanın eşcinselliği özendirici yayınları vb. yanlış düşüncelere yönlendirmesi,
- Çocukluk döneminde şiddete maruz kalmak, tacize ve tecavüze uğramak,
- Baba veya figürlerinin çocuğun hayatında olmaması,
- Kızların daha yumuşak tavırları olan erkekleri aralarına alma eğilimleri,
- Aşırı duygusal veya içine kapalı bir yapıya sahip olunması,
- Ebeveynler başta olmak üzere yakın çevrede eşcinsel eğilimleri olan kişi veya kişilerin modellenmesi, örnek alınması,
- Ciddi aile sorunları,
- Aşırı otoriter bir babanın varlığı,

Resim 2.20: İnternetteki bir takım sitelerin bilgi kirliliğinin çocuklara verdiği zararlar

Homoseksüellerle toplumun değer yargıları arasında oluşan çatışmalar sonrasında ortaya çıkan sorunlar çoğunlukla bozukluk olarak gözlemlenir. Bununla birlikte, gördükleri ayrımcılık, baskı ve saldırganlık nedeniyle homoseksüellerin psikolojik ve duygusal zorlanmalar karşısında depresyona ve uyum bozukluğu olarak değerlendirilebilecek durumlara yatkınlıklarının arttığı, bunun sonucunda özellikle intihara eğilimde önemli artışların olduğu görülür.

2.3.8.3. Lezbiyenlik

Lezbiyenlik kızlarla kızların ilişki kurmasına denir. Bazı erkek çocuğu olmayan babalar kız çocuklarına karşı aşırı düşkünlükleri nedeniyle onları yanlarından hiç ayırmaz, erkek gibi giydirip, erkek gibi davranırlar. Bunun sonucu çocukta yanlış cinsel kimlik eğilimleri olur. Çocuğa alınan oyuncaklar, kıyafetler de cinsel kimliğin gelişmesi için önemlidir.

Bazı durumlarda kız çocuğunun erkek çocuklar gibi giyindiği, saçlarını kısa kestirdiği, sürekli erkek çocuklarıyla oyun oynadığı ve onların oyunlarını tercih ettiği görülür. Kızının saçlarını hep kısa kestiren, erkek gibi giydiren yetişkinler bilinçsizce davranmış olurlar.

Kızlar, kadınsı olmayı babaları ile olan olumlu ilişkileri yoluyla öğrenirler. Babanın kızlarını reddettikleri durumlarda (bazen erkek çocuk tercihleri nedeniyle) kızların benlik saygıları ve başkaları ile ilişki kurma yetileri bozulur. Çocuklarda lezbiyenliğin de nedenleri şunlardır:

- Karşı cinsle temasın, bazı özel durumlar yüzünden ya çok zor ya da olanaksız olması,
- Erkeğin üstün görüldüğü ataerkil toplumlarda kadın olmaktan utanılması,
- Anormal merak ve duygular oluşması,
- Karşı cinsi elde etmek alanında, kendine güvensizlik oluşması,
- Genetik yatkınlık,
- Hormonsal bozukluklar,
- Çocukluk döneminde şiddete maruz kalmak, tacize ve tecavüze uğramak,
- Ebeveynler başta olmak üzere yakın çevrede eşcinsel eğilimleri olan kişi veya kişilerin modellenmesi, örnek alınması,

- Kız çocuğunun özgürce, erkek arkadaşlarıyla oynarken ilk âdetini gördüğü zaman ise baskı altına alınması,
- Çocuklukta karşı cinsle ilgili yaşanmış kötü bir deneyim,
- Yanlış yetiştirilme, kız çocukların erkek gibi yetiştirilmesi,
- Kendini değersiz hissedenden kadının, kız çocuklarına erkek nefreti aşılması,
- Özgürlüğünün kısıtlanmasını dişiliğine yorup, bu yüzden dişiliğinden nefret etmesi,
- Başarısız ve aşırı sorunlu cinsel deneyimler,
- Erkeklerin daha erkeksi tavırları olan kızları aralarına alma eğilimleri,
- Yazılı ve görsel medyanın eşcinselliği özendirici yayınları vb.,
- Aşırı duygusal veya içine kapalı bir yapıya sahip olunması,
- Ciddi aile sorunları,
- Aşırı otoriter bir babanın varlığı, baba veya figürlerinin çocuğun hayatında olmaması,
- Babanın baskılı, sert görüntüsü karşısında, annenin pasif ve silik kaldığı bir ortamda büyüyen kız çocuğun, kendi cinsel kimliğinden uzaklaşarak, güvensiz bir kişilik geliştirmesi.

UYGULAMA FAALİYETİ

Edindiğiniz bilgiler doğrultusunda alışkanlık ve eğitim problemlerinin oluşmasına etki eden nedenler konusunda bir seminer düzenleyeceğinizi varsayarak katılımcılara konunun önemini, içeriğini vurgulayan onları konuyu öğrenmeye istekli hâle getirecek bir broşür hazırlayınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerini araştırınız.	➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerini kitap, dergi, internet ve diğer basılı yayın ortamından araştırabilirsiniz.
➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerini psiko-fizyolojik bozukluklar ve alışkanlık bozuklukları olarak gruplayınız.	➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerini kitap, dergi, internet ve diğer basılı yayın ortamından araştırabilirsiniz.
➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerini psiko-fizyolojik bozukluklar ve alışkanlık bozuklukları olarak gruplayınız.	➤ Alışkanlık ve eğitim problemlerinin oluşmasına etki eden nedenleri çeşitli kaynaklardan araştırabilirsiniz. ➤ Bu araştırmaları dikkatli bir şekilde ayrı ayrı yeni basımlı kaynaklardan ve dergilerden toplayabilirsiniz. ➤ Topladığınız örnekleri resimler ve çizimler ile destekleyebilirsiniz.
➤ Alışkanlık ve eğitim problemleri ile ilgili broşürünüzü hazırlayınız.	➤ Konu ile ilgili detaylara özen göstererek broşürünüzün taslağını hazırlayabilirsiniz. ➤ Broşürünüzde kullanacağınız resimlerde seçici olabilirsiniz. ➤ Okulunuzda bulunan fotoğrafçılık ve grafik bölümü öğretmen ve arkadaşlarınızdan yardım alabilirsiniz. ➤ Broşür hazırlamak için gerekli olan malzemeleri önceden masanıza hazırlayabilirsiniz (makas, yapıştırıcı renkli kalemler, cetvel vb.) ➤ Broşürünüzü hazırlarken mukavva, renkli fon kartonlarından faydalanabilirsiniz.
➤ Broşürü uygun slogan, güzel sözler ile geliştiriniz.	➤ Dikkat çekici ve özenli olmasına çalışabilirsiniz.
➤ Hazırladığınız broşürlerinizi çoğaltarak çevrenize dağıtınız.	➤ Çalışmanızı çoğaltmadan önce bilgi yanlışı olup olmadığını öğretmeninize sorabilirsiniz. ➤ Çalışmanızı arkadaşlarınıza sunabilirsiniz. ➤ Daha verimli çalışma için

	<p>arkadaşlarınızın yorumlarını isteyebilirsiniz.</p> <p>➤ Broşürünüzü çocuğu olan yetişkinlere dağıtarak toplumsal duyarlılık oluşturabilirsiniz.</p>
--	--

KONTROL LİSTESİ

Çevreniz de bulunan önceden belirleyeceğiniz birkaç okulda alışkanlık ve eğitim problemlerinin görülme sıklığı ile ilgili anket düzenleyerek grafik hazırlayınız.

Bu faaliyet kapsamında aşağıda listelenen davranışlardan kazandığınız beceriler için **Evet**, kazanmadığınız beceriler için **Hayır** kutucuğuna (X) işareti koyarak kendinizi değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1.Anket yapacağınız okulları belirlediniz mi?		
2.Anket yapacağınız okulun yöneticisi ile görüşerek izin aldınız mı?		
3.Alişkanlık ve eğitim problemlerini sıraladınız mı?		
4.Anket yapacağınız ebeveynlerin çocuklarının kaç yaşında olduğunu sordunuz mu?		
5. Aليşkanlık ve eğitim problemlerinin tamamını şıklarda gösteren sorular hazırladınız mı?		
6. Çocukların bu davranışları hangi zamanlarda sıklaştırdıklarını sordunuz mu?		
7. Anketinizi uygularken güler yüzlü olmaya ve iyi iletişim kurmaya özen gösterdiniz mi?		
8.Her soruyu ve şıkları gösteren bir çeteleme kâğıdı hazırladınız mı?		
9.Anket sonuçlarını dikkatlice kontrol ettiniz mi?		
10.Grafiğinizi hangi şekilde hazırlayacağınıza karar vererek taslak oluşturduunuz mu?		
11.Çalışmalarınız için gerekli araç ve gereçleri masanıza hazırladınız mı? (cetvel, renkli kalemler, renkli karton ve kâğıtlar, silgi vb.)		
12. Verimli olabilmesi için çalışmalarınızı daha dikkatli ve özenli yaptınız mı?		
13. Hazırladığınız grafiği sınıfın görünür bir yerine asarak sonuçları arkadaşlarınız ile tartıştınız mı?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “**Hayır**” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “**Evet**” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Bu faaliyet sonunda kazandıklarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

1. Bir kas grubunda ortaya çıkan, hızlı, yinelenen istem dışı hareketlerden oluşan kasılmalara.....denir.
2. Parmak emme-..... yaşlarına kadar normal görülmesi gereken bir olgudur.
3. Çocuklarda sık görülen parmak emme davranışının ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle yetişkinin problemin tespit etmesi gerekir.
4. Erken çocukluk döneminde, okul çağına gelmemiş çocukların söylediği yalanlaradenir. Çocukların bu yalanları kasıtlı ve kinli değildir.
5. Çocukların okulda, arkadaş ortamlarında dikkat sorunu yaşamaları, hem başarısını hem ilişkilerini olumsuz etkiler.
6. çocuklar kendi hâllerinde olurlar, yetişkinler için çatışma yaratan, çocuk değildirler. Hatta yetişkinlerin gözünde uyumlu ve sevimlidirler; ama, kendi benlikleri çatışma içindedir.
7. Madde bağımlılığı, yetersiz beslenme, göç, suç işleme, suça yönelme, çalışma, ihmal, istismar ve terk edilme gibi riskli hayat şartlarından dolayı bireyin eğitim performansının olumsuz yönde etkilenmesine..... problemleri denir.

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

8. () Eğitimciler çocuk kavgalarına, konu bilinmiyorsa müdahale etmemeli, kimseyi korumamalıdır. Aksi takdirde çocukların arkadaşlık ilişkileri olumsuz etkilenecektir.
9. () Çocuklarda görülen suça yönelme ve aşırı risk alma problemlerinin nedenleri incelendiğinde, sevgi yetersizliğinin ve yetişkinlerin yanlış tutum ve davranışlarının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.
10. () Mülkiyet kavramı gerçek anlamıyla ancak 9–10 yaşından sonra gelişir.
11. () Okuldan kaçma ve mazeretsiz devamsızlıklar suç işleme davranışları birbiri ile yakından ilişkilidir.
12. () Otistik çocuklar anneye ve diğer insanlara fazla ilgi gösterirler; fakat, sonraki dönemlerde göz teması kurmaz ya da sürdürmezler.
13. () Asperger sendromu olan çocuklar yaşatlarının devam ettiği okullara gidebilir, normal eğitim hayatlarını sürdürebilirler.
14. () 3-4 yaşları cinsellikle ilgili soruların başladığı dönemdir. Burada ebeveynlerin tutumları, çocuğun sorusuna yanıt verme şekli çok önemlidir.
15. () Çocukluk döneminde şiddete maruz kalmak, tacize ve tecavüze uğramak lezbiyenlik ya da homoseksüellik nedenlerinden değildir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Üç yaşında çocukların ben merkezli ve inatçı davranışlarda bulunması inatçılık probleminin bir belirtisidir.
2. () Çocukların gelişim dönemlerinde karşılaştıkları güçlükler çoğu zaman uygun yaklaşımlar ile probleme dönüşmeden, kâbuslar görme, iştahsızlık, öfke vb. şekillerde de kendini göstermekte ve geçici olabilmektedir.
3. () Bireyin kendisi ve çevresi ile uyumunu devam ettirebilmesi için kendisinde ve çevresinde değişiklikler yapması gerekmektedir.
4. () Bireyin kendi bedeninde meydana gelen biyolojik değişiklikleri anlaması ve buna uygun tutum geliştirmesi, davranış şekli kazanmasına sosyal açıdan uyum denir.
5. () Uyumsuzluk nedenlerini kalıtım ve çevre olarak gruplandırabiliriz.
6. () Uyumsuz çocuklar günlük yaşamlarında sistemli olarak gözlemlendiğinde bazı davranışları sürekli tekrarlarlar.
7. () Uyumsuz çocuklara her konuda tercih şansı tanımamak gerekir, çocuğa değer verildiğini göstermek için yetişkin karar verici olmalıdır.

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere doğru sözcükleri yazınız.

8. Kaygı korkudan farklı olarak,bir tehlikeye gösterilen tepkidir.
9. Öfke, yıkıcı bir duygudur. Çocuğun hareketlerinindoğar.
10. Parkta özellikle erkek çocuğun diğer çocuklardan birini dövmesini ödüllendiren geleneksel kültür ve tutumlar çocukta problemlerinin görülmesine neden olur.
11. Anne-babanın evlat ayrımı, kardeşliğe karşı ilgisiz tutumu, anlaşmazlığı, çocukların taraf tutmaya zorlanması çocukta neden olur.
12. yaşında çocuk farklı korkular ve duygular içindedir. Çocuklar bu dönemde yalnız yatmak istemezler. Odada veya yatağın altında biri varmış gibi korkuya kapılırlar. Bunda izlediği filmlerin etkisi büyüktür.
13. çok çeşitli nedenleri vardır. Temel ihtiyaçların zamanında karşılanmaması en önemli nedenlerdendir.

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

14. Çocukta tırnak yeme alışkanlığı kaç yaşlarına kadar anne-baba tarafından görmezlikten gelinmelidir?
A) 3-4 B) 2-3 C) 5-6 D) 7-8
15. Çocuğun alt ıslatma problemine karşı aşağıdakilerden hangisi yapılmamalıdır?
A) Gece sıvı kısıtlaması
B) Çarşaf ve giysilerin sık değiştirilmesi
C) Cinsel bölgelere yönelik cezalar verilmesi
D) Gece uyandırılarak çişe tutulması
16. Çocuğu parmak emmeden vazgeçirme çabaları kaç yaşına kadar dirençle karşılanır?
A) 5-6 B) 4-5 C) 2-3 D) 3-4
17. Çocukların ve gençlerin kendilerini korumak için söyledikleri yalan türü aşağıdakilerden hangisidir?
A) Yüceltilmiş yalanlar
B) Savunma yalanları
C) Sosyal yalanlar
D) Zıddına yalanlar
18. Aşağıdakilerden hangisi duygusal uyum problemleri yaşayan çocuklarda alınması gereken önlemlerden değildir?
A) Çocuktan beklenen davranışlar açıklanmalıdır.
B) Yetişkin, beklentilerini çocuğa iletirken açık ve sakin olmalıdır.
C) Yetişkin gerekirse çevre koşullarını değiştirmeye çalışmalıdır.
D) Çocuğun kendine güvenmesini sağlamak için yüksek hedefler belirlenmelidir.
19. Aşağıdakilerden hangi probleme uyuşturucu kullanma, çetelere katılma, hırsızlık, şiddet gibi davranışlarla yakından ilişkili durumlar için önlem almak gerekir?
A) Mastürbasyon
B) Okuldan kaçma
C) Lezbiyenlik
D) Kıskançlık
20. Aşağıdakilerden hangisi otistik çocukların özelliklerinden değildir?
A) Bebeklik döneminde aşırı ağlar ya da aşırı sakindir.
B) Daha sonraki dönemlerde göz teması kurmaz ya da sürdürmez.
C) Oyuncakları değerlidir, onlarla anlamlı şekilde oynar.
D) Vücudun bazı bölümlerini ya da nesnelere çevirir, sallar.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Uyum Çabaları
2	Doğru Tutum ve Destekleri
3	Uyumlu-Uyumsuz
4	Yanlış
5	Fazladır
6	Psikososyal
7	Doğru
8	Yanlış
9	Doğru
10	Yanlış

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	Tik
2	3-4
3	Nedenini
4	Hayali Yalanlar
5	Ders, Sosyal
6	Utangaç
7	Sosyal Uyum
8	Doğru
9	Doğru
10	Yanlış
11	Doğru
12	Yanlış
13	Doğru
14	Doğru
15	Yanlış

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	Yanlış
2	Doğru
3	Doğru
4	Yanlış
5	Yanlış
6	Doğru
7	Yanlış
8	Kaynağı Belirsiz
9	Gereksiz Engellenmesinden
10	Saldırganlık
11	Kıskançlığa
12	6
13	İnadın
14	A
15	C
16	D
17	B
18	D
19	B
20	C

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

- <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoglu.htm>
- BİLİR Şule, Banu ALPSAN, **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü**, Hacettepe Üniversitesi, 1977.
- İNANÇ Banu, **Kaygı ve Stres**, Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(16):9-14, 1997.
- USLU Mustafa, **Anne- Baba Eğitimi**, Elit Yayınları, İstanbul, Şubat 2005.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, 4. Basım, Ankara, 1982.

KAYNAKÇA

- BAŞARAN İbrahim Ethem, **Eğitim Psikolojisi**, Gül Yayınevi, Ankara, 1988.
- BAKIRCIOĞLU Rasim, **Çocuk Ruh sağlığı ve Uyum Bozuklukları**, Anı Yayıncılık, Ankara, Ağustos, 2002.
- CÜCELOĞLU Doğan, **Yeniden İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
- CÜCELOĞLU Doğan, **İletişim Donanımları**, İstanbul, 2002.
- CÜCELOĞLU Doğan, **İçimizdeki Çocuk**, İstanbul, 1993.
- GÖKNAR Özcan, **Bilinçli Çocuk Yetiştirme**, Ankara, 2004.
- KIRKINCIOĞLU Meliha, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Ya-Pa Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- NAZİK Behire, **Çocuk Ruh Sağlığı 2**, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, Temmuz 2000.
- Köknel Özcan, **Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**, Altın Kitaplar Matbaası, İstanbul, 1982.
- SAYGILI Sefa, **Çocuklarda Davranış Bozuklukları**, Elit Kültür Yayınları, İstanbul, Ocak 2007.
- SELÇUK Ziya, Nedret GÜNER, **Sınıf İçi Rehberlik Uygulamaları**, Ankara, 2001.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk ve Suç**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
- YAVUZER Haluk, **Ana-Baba ve Çocuk**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.